

VAASAN AMMATTIKORKEAKOULU
UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Eva-Susanna Dahlmars & Inna Söderholm

”EMMÄ OLIS TÄS TILANTEES, JOS
MUA OLIS TUETTU TARPEEKS”.

Sijaishuollossa kasvaneiden nuorten kokemuksia itsenäistymisestään

Sosiaali- ja terveysala
2017

TIIVISTELMÄ

Tekijä	Eva-Susanna Dahlmars ja Inna Söderholm
Opinnäytetyön nimi	”Emmä olis täs tilantees, jos mua olis tuettu tarpeeks”. Sijaishuollossa kasvaneiden nuorten kokemuksia itsenäistymisestään
Vuosi	2017
Kieli	suomi
Sivumäärä	67 + 2 liitettä
Ohjaaja	Ulla Isosaari

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia sijaishuollossa kasvaneiden 17–18-vuotiaiden nuorten kokemuksia itsenäistymisestään ennen jälkihuoltoon siirtymistä. Tutkimuksen tavoitteena oli tuoda lastensuojeluyksiköille uutta tietoa nuorten kokemuksista omasta itsenäistymisestään sekä sen haasteista. Tavoitteena oli myös antaa sosiaalialalla työskenteleville työkaluja käytännön työhön, kuten siihen, kuinka tukea riittävästi itsenäistyvää nuorta.

Teoreettisessa viitekehyksessä tarkastellaan lastensuojelua sekä erilaisia tapoja toteuttaa sitä. Lisäksi tarkastellaan nuoruutta elämänvaiheena sekä sitä, millä asioilla on merkitystä nuoren itsenäistymisen tukemisessa. Tutkimus toteutettiin kvalitatiivisena tutkimuksena ja tutkimusaineisto kerättiin teemahaastattelemalla viittä sijaishuollossa kasvanutta 17–18-vuotiasta nuorta. Aineisto analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.

Haastateltaville itsenäistyminen tarkoitti vastuunottoa sekä kykyä huolehtia itsestään ja muista. Suurin osa koki sijaishuoltoyksikön tuen olleen hyvää ja he kokivat saaneensa riittävästi tukea itsenäistymiseensä. Yksikön ulkopuolella tukea saatiin eniten perheeltä. Enemmistön mielestä sijaishuoltoyksikön tulisi enemmän panostaa nuoreen juttelemalla ja olemalla läsnä. Tukea toivottiin enemmän arjessa pärjäämiseen. Nuoret toivoivat saavansa enemmän kannustusta ja välittämistä.

ABSTRACT

Author	Eva-Susanna Dahlmars and Inna Söderholm
Title	The Experiences of Adolescents in Foster Care on Becoming Independent
Year	2017
Language	Finnish
Pages	67 + 2 Appendices
Name of Supervisor	Ulla Isosaari

The purpose of this bachelor's thesis was to study the experiences of adolescents in foster care on becoming independent before becoming the clients of aftercare. The aim of the research was to bring the child welfare units new information of the experiences and challenges related to the adolescents becoming independent. A further aim was to give tools in practical work for the people who work in social services, for example how to support enough an adolescent in the process of becoming independent.

The theoretical framework looks at child welfare and different ways of implementing it. Also youth as a phase in life is looked at and also which factors are relevant when supporting the process of becoming independent. The research was conducted qualitatively and the research material was collected by theme interviewing five 17–18-year-old adolescents in foster care. The research material was analysed by using material-based content analysis.

For the respondents becoming independent meant taking responsibility and ability of taking care of themselves and others. Most thought the support of foster care was good and that they had gotten enough support for becoming independent. The family was also important. Most of the respondents thought that the foster care unit should focus more on the adolescent by talking with him/her and by being present. More support should be offered for managing in everyday life. Encouragement and caring should be offered more.

Keywords	Adolescents in foster care, becoming independent, supporting becoming independent, experiences of becoming independent.
----------	---

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO.....	8
2	TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TAVOITTEET	10
3	LASTENSUOJELU	11
	3.1 Ehkäisevä lastensuojelu ja avohuollon tukitoimenpiteet	12
	3.2 Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle	13
	3.2.1 Huostaanotto ja kiireellinen sijoitus.....	14
	3.2.2 Sijaishuolto.....	15
	3.2.3 Dokumentointi sijaishuollossa	16
	3.2.4 Sijaishuollon huoltosuunnitelma ja sijaishuollon laatukriteerit ..	17
	3.3 Jälkihuolto.....	18
4	NUORUUS JA NUOREN ITSENÄISTYMISEN TUKEMINEN	21
	4.1 Nuoruuden vaiheet	22
	4.2 Itsenäistyvä nuori	23
	4.3 Itsenäistymisen haasteet.....	24
	4.4 Elämänhallinta	26
	4.5 Minäkuva, itsetunto ja identiteetti.....	26
	4.6 Lähiverkoston merkitys	28
	4.7 Sijaishuollon ja omaohjaajan merkitys	29
	4.8 Arjen hallintataidot ja arjen hallinnan malli	30
	4.9 Siirtymävaihe sijaishuollosta jälkihuoltoon.....	32
	4.10 Työvälineitä nuorten itsenäistymisen tukemiseen	33
	4.11 Aikaisempia tutkimuksia	33
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	35
	5.1 Tutkimusote	35
	5.2 Tutkimuksen kohderyhmä	35
	5.3 Aineistonkeruu.....	36
	5.4 Aineiston analysointi	37

5.5	Eettisyys.....	38
5.6	Pätevyys ja luotettavuus.....	39
6	TUTKIMUKSEN TULOKSET.....	41
6.1	Itsenäistymisen määritelmä.....	41
6.2	Itsenäistymiseen vaikuttavat asiat.....	45
6.3	Sijaishuoltoyksikön antama tuki.....	51
6.4	Tuki sijaishuoltoyksikön ulkopuolella.....	49
6.5	Tuen riittävyys ja laatu.....	51
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	58
8	POHDINTA.....	61
	LÄHTEET.....	63
	LIITTEET	

KUVIOLUETTELO

Kuvio 1. Tutkimuksen viisi pääteemaa	41
Kuvio 2. Itsenäistymisen määritelmä	42
Kuvio 3. Itsenäisen ihmisen määritelmä	43
Kuvio 4. Itsenäistymiseen liittyvät asiat	44
Kuvio 5. Positiivisten elämäntapahtumien vaikutus	46
Kuvio 6. Negatiivisten elämäntapahtumien vaikutus	47
Kuvio 7. Oman itsenäistymisen edistäminen	48
Kuvio 8. Sijaishuoltoyksikön antama tuki	52
Kuvio 9. Mitä sijaishuollossa olisi voitu tehdä toisin?	55
Kuvio 10. Tuki sijaishuollon ulkopuolella	49
Kuvio 11. Tuen muodot sijaishuollon ulkopuolella	50
Kuvio 12. Minkälaista tukea nuori tarvitsee enemmän?	56
Kuvio 13. Keneltä tai mistä nuori toivoo saavansa enemmän tukea?	57

LIITELUETTELO**LIITE 1.** Teemahaastattelurunko**LIITE 2.** Analyysiesimerkki

1 JOHDANTO

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää sijaishuollossa kasvaneiden 17–18-vuotiaiden nuorten kokemuksia itsenäistymisestään ennen jälkihuoltoon siirtymistä. Tavoitteena tutkimuksessa oli tuoda lastensuojeluyksiköille uutta tietoa nuorten kokemuksista omasta itsenäistymisestään sekä sen mahdollisista haasteista. Tavoitteena oli myös edesauttaa työntekijöitä työssään ja antaa heille työkaluja käytännön työhön sekä siihen, kuinka tukea riittävästi itsenäistyvää nuorta.

Tutkimus sai aiheensa tutkijoiden mielenkiinnosta sijaishuollossa kasvaneiden nuorten itsenäistymistä kohtaan. Sijoitetun ja sijaishuollossa kasvaneen lapsen tai nuoren tie itsenäistymiseen on usein haastavampi kuin niin sanotuissa normaaleissa olosuhteissa kasvaneella lapsella tai nuorella. Arjen perusasioiden hoitaminen kaupankäynnistä laskujen maksamiseen voi olla vaikeaa, jolloin turvallisen aikuisen tuki on hyvin tärkeää.

Tutkimuksen aihe on tärkeä sosiaalialan ammattihenkilöille, jotka työskentelevät lastensuojelun parissa. Tutkimustulosten avulla lastensuojeluyksiköt voivat kehittää ja muokata omia toimintatapojaan, jotta nuorten itsenäistyminen sujuisi entistä paremmin. Haastattelut toivat myös haastateltaville nuorille mahdollisuuden pysähtyä miettimään omaa kasvuaan, itsenäistymistään sekä tulevaisuuttaan.

Tutkimuksen tekeminen lastensuojelusta on tarpeellista, koska lastensuojelun asiakastyön ja palvelujärjestelmän kehittämiseen tarvitaan tutkittua tietoa. Lastensuojelua koskevat tutkimukset ovat olennaisia, jotta suomalaista lastensuojelutyötä voidaan kehittää. Lastensuojelun kehittämiseen tarvitaan tutkimusta, jotta lastensuojelun asiakkaat ja heidän perheensä saavat tutkimuksiin perustuvaa apua ja palveluita. Tutkimusten ansiosta voimavarojen kohdentaminen mahdollisimman tarkoituksenmukaisesti ja tuloksellisesti lastensuojelun työmenetelmiin sekä palveluihin helpottuu. (THL 2016.)

Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena ja tutkimuksen kohteena oli sijaishuoltoyksikössä asuvat 17–18-vuotiaat nuoret. Tutkimuksessa haastateltiin viittä 17–18-vuotiasta nuorta. Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina, jotta nuoret

kokisivat olonsa mahdollisimman mukavaksi tilanteessa, jossa käydään läpi nuoria koskevia henkilökohtaisia asioita. Haastattelut tallennettiin, jonka jälkeen aineisto litteroitiin ja analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin menetelmää käyttäen. Aineisto teemoitettiin viiteen pääteemaan, joita avataan tutkimuksen tuloksissa.

2 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää sijaishuollossa kasvaneiden 17–18-vuotiaiden nuorten kokemuksia itsenäistymisestään ennen jälkihuoltoon siirtymistä. Tutkimuksen tavoitteena oli tuoda lastensuojeluyksiköille uutta tietoa nuorten kokemuksista omasta itsenäistymisestään sekä sen mahdollisista haasteista. Tavoitteena oli myös edesauttaa työntekijöitä työssään ja antaa heille työkaluja käytännön työhön ja siihen, kuinka tukea riittävästi itsenäistyvää nuorta.

Tutkimuskysymykset olivat:

1. Mitä itsenäistyminen tarkoittaa nuorten mielestä ja mitkä asiat ovat vaikuttaneet heidän itsenäistymiseensä?
2. Miten sijaishuoltoyksikkö on tukenut sijaishuoltonuoria kohti heidän itsenäistymistään?
3. Mistä muualta ja millaista tukea sijaishuoltonuoret ovat saaneet itsenäistymiseensä sijaishuoltoyksikön lisäksi?
4. Millaista tukea sijaishuoltonuoret olisivat toivoneet saavansa enemmän?

3 LASTENSUOJELU

Lastensuojelu voidaan käsittää laajasti lasten suojeluksi. Lastensuojelu ei ole ainoastaan lastensuojeluviranomaisille kuuluvaa toimintaa, vaan se tulee nähdä myös muita viranomaisia ja kansalaisia koskettavana asiana. Lastensuojelulla on kolme perustehtävää, jotka ovat lasten yleisiin kasvuoloihin vaikuttaminen, vanhempien tukeminen kasvatustehtävässään ja varsinainen lasten suojelutehtävä. Lastensuojelua on lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu. Asiakassuunnitelman laadinta, avoimuuden tukitoimet, kiireellinen sijoitus, huostaanotto, sijaishuolto ja jälkihuolto kuuluvat lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun. (THL 2016.)

Lastensuojelulain (13.4.2007/417) mukaan lapsena pidetään alle 18-vuotiasta ja nuorena 18–20-vuotiasta. Lastensuojelulain tarkoitus on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen ja erityiseen suojeluun. Lastensuojelulaista poiketen tässä tutkimuksessa käytetään käsitettä nuori myös alle 18-vuotiaista henkilöistä.

Lastensuojelun tarve on noussut viime vuosien aikana paljon. Vuosien 1991–2015 välisenä aikana kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrä on kasvanut 8000:sta 18000: en (Lastensuojelun keskusliitto 2016). Lastensuojeluasiakkaiden määrän jatkuva lisääntyminen on ollut käytetyimpiä indikaattoreita pahoinvoinnin kuvaamisessa. Lastensuojelun henkilökunta ei lisääntynyt riittävän nopeasti asiakkaiden määrän kanssa. Lastensuojelu on kriisissä, mistä kertoo julkinen keskustelu ja lisääntynyt selvitystyö lastensuojelun nykytilasta. Kriisin voi havaita perheiden ja yksilöiden tilanteissa sekä palvelujärjestelmän ja laajemmin yhteiskunnan ongelmassa. (Bardy & Heino 2009, 13).

Gilliganin (2000) mukaan nykyään lasten tilanteet ja syyt sijoittamiseen kodin ulkopuolelle ovat moninaisempia ja ne tunnistetaan herkemmin. Myös sijoitettavien lasten ikäjakauma on laajentunut ja lasten käyttäytymishäiriöt ovat lisääntyneet. (Reinikainen 2009, 29.) Bardyn ja Känkäsen (2005) mukaan useimmiten sijoituksen syyt liittyvät lapsen laiminlyöntiin tai kaltoinkohteluun, koulunkäynnin epävakaisuuteen sekä rikosten tekemiseen (Reinikainen 2009, 29).

Eriarvoisuuden kasvu lisää lastensuojelun tarvetta, ja sen seuraukset näkyvät lastensuojelussa muun muassa lasten kaltoinkohteluna, mielenterveysongelmina, päihteiden väärinkäyttönä ja perheväkivaltana. Sivuun vetäytyminen ja yhteisön syrjintä johtavat ihmisen tai perheen sosiaalisten verkostojen ulkopuolelle. Lasten väliset hyvinvointierot ovat kasvaneet, joka näkyy lastensuojelussa asiakasmäärien jatkuvana kasvuna. Sosiaalisten ongelmien määrän kasvu yhteiskunnassa synnyttää tungoksen lastensuojeluun. (Bardy & Heino 2009, 17.)

3.1 Ehkäisevä lastensuojelu ja avohuollon tukitoimenpiteet

Lastensuojelun ohella kunnan on järjestettävä lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi ehkäisevää lastensuojelua. Ehkäisevä lastensuojelu ei vaadi lastensuojelun asiakuutta. Ehkäisevän lastensuojelun tarkoituksena on lapsen ja perheen erityinen tukeminen kunnan tarjoamilla palveluilla. Esimerkiksi neuvola, päivähoito ja koulu ovat tärkeässä roolissa lastensuojelun ennaltaehkäisevän työn toteuttamisessa. Ehkäisevän lastensuojelutyön tarjoamien palveluiden tarkoituksena on ehkäistä tietyssä elämäntilanteessa olevien lasten tai nuorten tai tietyn lapsiryhmän huono-osaisuutta ja syrjäytymistä. (THL 2016.)

Törrösen ja Ronkasen (2004, 154;173) mukaan lastensuojelun ehkäisevän työn kansainvälisenä sekä kotimaisena kulmakivenä voidaan pitää lapsen oikeuksien yleisopimusta ja sen kolmea näkyvää periaatetta, joita ovat osallisuus, suojelu sekä osuus yhteiskunnallisiin voimavaroihin. Lastensuojelun ehkäisevää työtä on jatkuvasti arvioitava ja suunniteltava sekä asetettava painopisteitä niin kansallisella, alueellisella kuin kunnallisellakin tasolla, sillä työn toteutus on haasteellista palvelujärjestelmän monimuotoisuuden, lohkoutumisen ja jatkuvien muutosten vuoksi.

Avohuollon tukitoimien tehtävänä on tukea ja edistää lapsen myönteistä kehitystä sekä tukea ja vahvistaa lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kasvatustaitoja ja -mahdollisuuksia. Lastensuojelun periaatteen mukaan, mikäli lapsen etu ei muuta vaadi, tulisi lapsi sijoittaa ensisijaisesti avohuollon tukitoimena. Jos lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehi-

tystä, taikka jos lapsi vaarantaa käytöksellään terveyttään tai kehitystään, tulee sijaishuollosta vastaavan toimielimen ryhdyttävä avohuollon tukitoimiin viipymättä. (Saastamoinen 2010, 57.)

Avohuollon tukitoimia ovat esimerkiksi lapsen ja perheen ongelmatilanteen selvittäminen, lapsen taloudellinen ja muu tukeminen, koulunkäynnissä ja harrastuksissa tukeminen sekä auttaminen asunnon, ammatin ja työn hankinnassa. Lisäksi avohuollon tukitoimiin kuuluvat läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen sekä muiden henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämiseen liittyviä lapsen kuntoutumista tukevia hoito- ja terapiapalveluja, perhetyötä, perhekuntoutusta sekä muita lasta ja perhettä tukevia palveluja ja tukitoimia (THL 2015). Rätty (2004, 96) kertoo, että avohuollon tukitoimien järjestämisen mahdollistamiseksi vaaditaan aina huoltajan antama suostumus.

3.2 Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle

Lastensuojelun tehtävänä on järjestää lapsen hoito oman kodin ulkopuolelle, mikäli lapsi ei ole turvassa kotonaan tai turvassa itseltään, eikä tilanteeseen voida vaikuttaa muilla keinoin. Tätä kutsutaan lapsen sijoitukseksi. (Lastensuojelun keskusliitto 2017.) Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle asumaan voidaan tehdä useilla erilaisilla päätöksillä, joissa perusteet, tarkoitus ja oikeudelliset vaikutukset voivat olla hyvin erilaisia. Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle voidaan suorittaa kiireellisesti sijoitettuna, avohuollon tukitoimena, hallinto-oikeuden väliaikaisella määräyksellä, jälkihuoltana tai huostaanotettuna. Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle on mahdollista myös yksityisesti. (Saastamoinen 2010, 4.) Vaikeassa tilanteessa lapsi tai koko perhe voidaan sijoittaa avohuollon tukitoimena hetkeksi pois kotoa, mutta avohuollon sijoitus on aina vapaaehtoinen (Lastensuojelun keskusliitto 2017). Laaksosen (2004, 260) mukaan sijoitusprosessin päämääränä on taata lapsen tarpeiden ja niihin vastaamaan kykenevän palvelun kohtaaminen huolellisen tiedonkeruun, suunnitelmallisuuden ja moniammatillisen arvioinnin avulla.

3.2.1 Huostaanotto ja kiireellinen sijoitus

Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle sijaishuollon huostaanotolla vaatii aina siihen liittyvän sijaishuoltoa koskevan päätöksen. Lastensuojelulain 40§ pykälässä säädetään huostaanoton perusteista ja edellytyksistä ja mikäli huostaanoton edellytykset täyttyvät, on lapsella oikeus tulla huostaan otetuksi ja sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä on velvollisuus järjestää lapselle hänen tarpeitaan vastaava sijaishuolto. Huostaanoton perusteet on jaettu kahteen ryhmään perustuen siihen, johtuuko huostaanotto lapsen kasvuoloissa olevista puutteista vai lapsen omasta käyttäytymisestä. (Saastamoinen 2010, 23.)

Jos lapsen huolenpidossa on puutteita tai muut kodin olosuhteet uhkaavat vaarantaa lapsen terveyttä ja kehitystä eikä avohuollon tukitoimet ole tarkoituksenmukaisia tai mahdollisia taikka jos ne osoittautuvat riittämättömiksi, on lapsella oikeus tulla huostaan otetuksi ja täten sijaishuolto arvioidaan olevan lapsen edun mukaista (Kangas 2004, 114). Laaksonen (2004, 259–260) kertoo, että huostaanotto prosessin laatua voidaan suosituksen mukaan arvioida kolmella kriteerillä, joita ovat lapsen edun kriteerit, laillisuus ja subjektiivisen kokemuksen kriteeri. Huostaanottoa tulee tarkastella monesta näkökulmasta sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä.

Saastamoinen (2010, 39–40) kirjoittaa, että lapsi voidaan sijoittaa sijaishuoltoon kodin ulkopuolelle myös kiireellisellä sijoituspäätöksellä. Lastensuojelulain 38§:ä ja 39§:ä säädetään kiireellisen sijoituksen tekemisen perusteista ja kestosta. Kiireellinen sijoitus voidaan tehdä lastensuojelulain 40§:n mukaan, mikäli lapsi on välittömässä vaarassa tai muutoin kiireellisen sijoituksen tarpeessa. Kiireellisessä sijoituksessa on siis kyse akuutista tilanteesta, jolloin on ryhdyttävä välittömästi kiireelliseen lastensuojelun turvaamistoimenpiteeseen.

THL:n (2016) mukaan syitä kiireelliseen sijoitukseen on monia. Syinä voivat olla esimerkiksi kodin olosuhteet, lapsen puutteellinen huolenpito, olosuhteet, jotka vaarantavat lapsen terveyttä tai kehitystä välittömästi taikka jos lapsen huoltajat eivät väliaikaisesti kykene hoitamaan lastaan. Joissakin kiireellisen sijoituksen tapauksissa lapsi on voitu jättää heitteille tai lasta on kohdeltu kaltoin, mutta lapsi voi

myös omalla käytöksellään aiheuttaa kiireellisen sijoituksen esimerkiksi käyttäytymällä itsetuhoisesti, käyttämällä päihteitä tai tekemällä rikoksia. Kiireellinen sijoitus on viimesijainen toimenpide, sillä se on vakava puuttuminen ihmisten elämään ja yksityisyyteen ja se tehdään, mikäli muita mahdollisuuksia turvata lapsen tilannetta ei ole.

3.2.2 Sijaishuolto

Pösön (2004, 202) mukaan sijaishuollolla tarkoitetaan sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Sijaishuollon muotoja ovat perhehoito, ammatilliset perhekodit, lastensuojelulaitokset tai muu tarkoituksenmukainen hoito. Sijaishuoltoa ovat niin sijoitettujen lasten arjen ja kasvun ympäristö, rinnakkainen koti tai kotien sarja lastensuojelulapsuudessa, useat samanaikaiset vanhemmuus- ja kasvatussuhteet sekä arjen järjestelyt kuin laajennettu vanhemmuus, ammatillinen työ, julkisen järjestelmän vastuu sekä yksityinen yrittäjäyys.

Sijaishuolto on monisisältöinen sekä yhteiskunnallisena että yksilöllisenä käytäntönä ja kokemuksena, ja siksi se vaatii laajaa, eri ulottuvuuksia tavoittavaa tarkastelua. Sijoitettujen lasten määrä on kasvanut 1990-luvulla ja samalla sijaishuollon rooli on muuttunut – lasten sijoitukset ovat lyhytaikaisia, mutta samanaikaisesti on todettava, että yhä useammin lapselle kasaantuu useita sijoituksia elämänsä aikana. (Pösö 2004, 203.)

Lapsen sijoittava kunta on vastuussa siitä, että lapselle valitaan hänen tarpeitansa parhaiten vastaava sijaishuoltoyksikkö. Sijaishuoltopaikan valinnassa lapsen iällä ei lähtökohtaisesti ole merkitystä, vaan kyse on lapsikohtaisesta harkinnasta. Lapsen sijaishuollon muodon tulee olla sellainen, että se parhaiten tukee lapsen etua, yksilöllisiä tarpeita ja lapsen kehitystä. (Saastamoinen 2010, 7.)

Pösö (2004, 204–205) pohtii, koetaanko sijaishuolto sinne pääsemisenä vai joutumisena, vaikka sijaishuollon merkitys yksittäiselle lapselle vaihtelee lapsesta riippuen ja usein myös eri elämänkulun eri vaiheissa. Yksilötasolla voidaan todeta eriytyvyyttä elämänkulussa: sijoituksen jälkeistä elämää on voinut seurata tavanomai-

nen, ikäryhmälle ominainen elämä koulutuksen, ammatin, työpaikan ja perhesuhteiden vakiintumisen muodossa, mutta joidenkin kohdalla sijoituksen jälkeinen elämä on voinut merkitä rikoksia sekä koulutuksen ja työpaikan puutetta. Joidenkin osalta elämä sijoituksen jälkeen on ollut edellä mainittujen välistä sinnittelyä.

3.2.3 Dokumentointi sijaishuollossa

Sosiaalihuollon ammattihenkilöillä ja muulla asiakastyöhön osallistuvalla henkilöstöllä on velvollisuus kirjata sosiaalihuollon järjestämisen, suunnittelun, toteuttamisen, seurannan ja valvonnan kannalta tarpeelliset ja riittävät tiedot määrämuotoisina asiakirjoina ja tallettamaan ne 5§:n mukaisesti (L22.4.2016/300). Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista (254/2015) astui osittain voimaan 1.4.2015 (THL 2015). Kirjaamisen ja kirjallisen todistusaineiston olemassaolo on merkittävässä asemassa, sillä lastensuojelutyön tulee olla juridisesti ja eettisesti perusteltavissa. Kirjoittajalla ja dokumentoijalla on paljon valtaa ja vastuuta, mikä tekeekin dokumentointityöstä vaativaa. Eri ulottuvuudet kuten lainsäädäntö, asiakkaiden tunteet, sosiaalityöntekijän oikeudet sekä byrokratia ohjaavat dokumentointia. (THL 2015.)

Kirjaamiseen on varattava riittävästi aikaa ja lastensuojelussa esiintyvien käsitteiden merkitys täytyy tuntea asianmukaisen dokumentoinnin ja lainsäädännön velvoitteiden toteutumiseksi. Asiakkaalla on oikeus nähdä asiakirjansa ja tämän täytyisi voida vaikuttaa siihen, kuinka dokumentoidaan. Asiakkaan lisäksi asiakaskertomuksia lukevat vanhemmat, sosiaalityöntekijä ja muut lastensuojelun työntekijät, sijaishuollon työntekijät, muut viranomaiset, kuten sosiaalipäivystyksen työntekijät, hallinto-oikeus, valvontaviranomaiset sekä tutkijat. Dokumentoinnissa tärkeää on tarkka kirjaaminen, sillä koskaan ei voida tietää, mikä on tulevaisuudessa tärkeää tietoa. Dokumentoinnissa oleellista on kirjata asiakasprosessin faktatiedot, kuten lapsen tai nuoren huolenaiheet ja voimavarat, neuvottelut, tukitoimet ja palvelut, lapsen näkemys ja arviointi asiakkaan tilasta. (THL 2015.) Kaikki lastensuojelulaitokset ovat velvoitettuja kirjaamaan kaikki käyttämänsä rajoitustoimenpiteet, jotta voidaan turvata rajoitustoimenpiteiden käytön seuranta ja valvonta (THL 2017 a).

3.2.4 Sijaishuollon asiakassuunnitelma ja sijaishuollon laatuksiteerit

Ennen lakimuutosta käytettiin käsitettä huoltosuunnitelma, jonka laatimisesta on vastuussa nuoren oma sosiaalityöntekijä (Taipale 2006, 168). Huoltosuunnitelma laaditaan yhdessä nuoren ja tämän huoltajan kanssa. Huoltosuunnitelmaan kirjataan ne olosuhteet ja asiat, joihin pyritään vaikuttamaan sekä keinot ja arvioitu aika, jonka kuluessa tavoitteet pyritään saavuttamaan. (Lastensuojelun keskusliitto 2005.) Finlexin mukaan kyseessä oleva lastensuojeluasetus on kumottu lastensuojelulailla (L13.4.2007/417), joka on astunut voimaan 1.1.2008. Nykypäivänä puhutaan ainoastaan asiakassuunnitelmasta, joka toimii sijaishuollon ajan suunnittelun ja arvioinnin välineenä (THL 2015).

Saastamoinen (2010, 81–84) kertoo, että asiakassuunnitelman sekä hoito- ja kasvatussuunnitelman sisällöstä säädetään lastensuojelulaissa. Asiakassuunnitelman keskeisenä tehtävänä on arvioida kokonaisvaltaisesti lapsen ja hänen perheensä tilanne sekä turvata riittävän pitkäjänteinen tuki. Lastensuojelun järjestämisen tulee lähtökohtaisesti aina perustua asiakkaalle laadittuun suunnitelmaan, ja asiakassuunnitelma onkin osa suunnitelmallista ja tavoitteellista sosiaalityötä. Asiakkuudet voivat olla hyvinkin pitkäaikaisia, mikä tarkoittaa sitä, että asiakassuunnitelmaa tulee tarvittaessa tarkistaa ja täydentää.

Asiakassuunnitelmaa laadittaessa on selvitettävä lapsen ja perheen tuen tarve sekä kartoittaa, mitä palveluja ja tukea perhe tarvitsee. Lisäksi suunnitelmassa tulee olla tarkistamisajankohdat ja vastuuhenkilöt. Huostaan otetun lapsen asiakassuunnitelmaan kirjataan edellä mainittujen lisäksi sijaishuollon tarkoitus ja tavoitteet, kartoitukset erityisen tuen tarpeesta sekä yhteydenpitoon ja tukiverkoston kanssa tehtävään yhteistyöhön liittyvät asiat. Asiakassuunnitelma on tarkistettava tarvittaessa, kuitenkin vähintään kerran vuodessa, jonka myötä turvataan lapsen edun toteutuminen. Tarkistusvelvollisuuden yhteydessä tulee arvioida huostaan otetun lapsen osalta myös huostaanoton edellytysten olemassaoloa. Asiakassuunnitelmaa suositellaan täydennettäväksi sijaishuoltopaikan työntekijöiden ja lapsen sekä vanhempien kanssa laadittavalla hoito- ja kasvatussuunnitelmalla. Hoito- ja kasvatussuunnitelma pitää sisällään sijaishuollon tavoitteet sekä laitoksessa tarvittavan hoidon ja

huollon sisällön. Suunnitelmaan vaikuttavat esimerkiksi lapsen yksilölliset tarpeet, jotka riippuvat sijoituksen perusteista, tarkoituksesta ja tavoitteista. Suunnitelmaa tulee seurata, päivittää ja tarkistaa suhteessa lapsen arjen sujumiseen sekä asiakassuunnitelmaan. Kaikki sijaishuollossa tehtävät suunnitelmat on annettava tiedoksi lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle, lapselle ja lapsen huoltajille. (Saastamoinen 2010, 85.)

Saastamoinen (2010, 86) painottaa myös lapsen vanhempien kanssa tehtävän työn tärkeyttä. Vanhempien kuntoutuksen tukeminen on tärkeä osa sijaishuoltoa ja vanhempia tuleekin kannustaa kuntouttavien palvelujen ja tuen piiriin. Huostaan otetun lapsen vanhemmille laaditaan tarpeen mukaan asiakassuunnitelma vanhemmuuden tueksi. Vanhemmille suunnattu asiakassuunnitelma laaditaan tarvittaessa yhteistyössä muun sosiaalihuollon ja terveydenhuollon viranomaisten, kuten esimerkiksi päihde- ja mielenterveyshuollon kanssa. Vanhemmille laaditun asiakassuunnitelman tarkoituksena on voimistaa työtä vanhempien kanssa siten, että lapsen läheiset henkilöt saataisiin ohjattua heidän tarvitsemansa avun piiriin. Tavoitteena on turvata työskentely lapsen kotiuttamisen mahdollistamiseksi, antamaan suunnitelmallista tukea vanhemmille huostaanoton jälkeen sekä edistämään vanhemman ja lapsen välisen yhteyden ylläpitoa.

Sijaishuollon laatuksiteerit ohjaavat tarkastelemaan sijaishuoltoa lapsen näkökulmasta. Ne kertovat, mihin sijaishuoltopaikan toiminnassa tulisi kiinnittää huomiota sijaishuollon laatua arvioitaessa. Kriteerien avulla yksiköt voivat kartoittaa ja kehittää omaa toimintaansa. Sijoituksia tekevät työntekijät tarvitsevat kriteereitä varmistukseksi, että lapsi tai nuori sijoitetaan heti hänelle parhaiten sopivaan paikkaan. Kriteerit helpottavat kunnissa sijoitusten seurantaa. Kriteerien toivotaan tekevän sijaishuollon näkyväksi lapsille ja nuorille sekä heidän perheilleen. (Lastensuojelun keskusliitto 2005.)

3.3 Jälkihuolto

Lapsen tai nuoren jälkihuolto järjestetään sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen kautta lastensuojelulain 40§:n tarkoitetun sijaishuollon päättymisen jälkeen. Myös avohuollon tukitoimena sijoitettu lapsi tai nuori on oikeutettu jälkihuoltoon, mikäli

sijoitus on kestänyt yhtäjaksoisesti vähintään puoli vuotta ja on kohdistunut yksin lapseen. Jälkihuollon järjestäminen päättyy viimeistään, kun nuori täyttää 21 vuotta. Jälkihuollon tarkoituksena on pyrkiä helpottamaan lapsen tai nuoren itsenäistymistä tai kotiuttamista. (Saastamoinen 2010, 62.) Pukkio ja Hoikkala (2016, 8) kertovat, että lastensuojelulain mukaan jälkihuolto on aina järjestettävä sijaishuollon päättymisen jälkeen, riippumatta siitä, minkä ikäisenä sijaishuolto päättyy.

THL:n (2015) mukaan jokaiselle sijoitetulle nuorelle tehdään jälkihuoltosuunnitelma. Suunnitelmaan kirjataan jälkihuollon tarkoitus ja tavoitteet. Suunnittelun ja arvioinnin välineenä toimii lapselle tai nuorelle sijaishuollossa aikaisemmin tehty asiakassuunnitelma. Stenroos (2016, 63) kertoo, että jälkihuoltosuunnitelmassa tulee näkyä palvelut, joita nuori on oikeutettu saamaan, sekä mistä hän voi niitä hakea. Nuorelle on oltava myös nimettynä vastuuhenkilö, jonka puoleen kääntyä, jos asiakassuunnitelmaan kaivataan muutosta tai tulee sellainen tuen tarve, johon hän ei oma-aloitteisesti osaa hakea apua.

Sijaishuollon keskeisenä tehtävänä on valmistaa nuorta itsenäiseen elämään ja siihen, että nuori kykenee ottamaan vastuun omasta elämänsästä ja pärjää omillaan aikuisuuden kynnyksellä (Pukkio & Hoikkala 2016, 8). Sijaishuollon ja jälkihuollon tulisi olla toisiinsa limittyviä vaiheita lapsen tai nuoren asiakaspolussa eikä niitä tulisi nähdä erillisinä prosesseina. Jälkihuollolle asetettavat tavoitteet ja järjestettävät tuen muodot tulisi räätälöidä kunkin lapsen tai nuoren tuen tarpeen ja voimavarojen mukaisesti. Esimerkiksi täysi-ikäinen nuori päättää itse elämästään ja asioi jälkihuollossa vapaaehtoisesti, joten jälkihuoltosuunnitelmaa laadittaessa on tärkeää ohjata ja tukea nuorta asettamaan omia tavoitteita työskentelylle. Lastensuojelulaki ei määrittele yksiselitteisesti mitä jälkihuolto on, ja mitä sen pitäisi sisältää. Lastensuojelulain 79§:ssä säädetään jälkihuollon sisällöstä yleisellä tasolla ja tarkemmat säännökset löytyvät lastensuojelulain 7:stä luvusta. Lisäksi jälkihuoltoon kuuluu sosiaalihuoltolain 3:ssa luvussa määriteltyjä sosiaalipalveluita. Jälkihuolto voi siis sisältää mitä tahansa sosiaalihuollon tai terveydenhuollon palveluita, joita on järjestettävissä yksilöllisen jälkihuoltotarpeen perusteella.

Jälkihuolto voi käsittää esimerkiksi apua nuoren omien voimavarojen selvittämiseksi, apua asuntoasioissa, tukea koulunkäyntiin, työllistymiseen ja harrastuksiin, loma- ja virkistymähdollisuuksien tarjoamista, vertaistukiryhmiin osallistumisen mahdollistamista, taloudellista tukea sekä ohjausta suunnitelmalliseen rahan käyttöön sekä mahdollistaa nuorelle aikuiselta saatavaa säännöllistä tukea sijoituksen jälkeen (Pukkio & Hoikkala 2016, 17).

Palveluiden ja muun tuen tarjoamisen lisäksi psykososiaalisen tuen merkitystä sijaishuollon tukimuotona ei voida liikaa korostaa. Itsenäistymisvaiheessa nuoren tukiverkostojen tärkeys korostuu ja usein haavoittuvimmassa asemassa ovat ne nuoret, joilla niitä ei ole. Siksi on hyvin tärkeää luoda nuorelle sijaishuollon aikana ainakin yksi tukeva aikuis- tai viranomaissuhde, joka voi olla esimerkiksi sijaishuoltopaikan työntekijä tai lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. (Pukkio & Hoikkala 2016, 18–19.)

4 NUORUUS JA NUOREN ITSENÄISTYMISEN TUKEMINEN

Nuoruus on elämänvaihe, jonka pituus määräytyy yksilöllisesti ja kulttuureittain. Nuoruutta voi lähestyä monesta näkökulmasta, kuten lääketieteellisestä, kasvatustieteellisestä, yhteiskuntatieteellisestä, hoitotieteellisestä tai psykologian näkökulmasta, jonka vuoksi myös käsityksiä nuoruudesta on useita. (Aaltonen, Ojanen, Vihunen & Vilen 1999, 12.)

Nuoruudessa fysiologiset, emotionaaliset sekä kognitiiviset muutokset ovat ominaisia. Näiden muutosten ohella elämässä siirrytään usein uuteen vaiheeseen; moni esimerkiksi muuttaa pois kotoa, aloittaa opinnot tai työelämän ja joutuvat omaksumaan aikuisen roolin ja siihen kuuluvat vastuut. Nyky-yhteiskunnassa nuoruus on kuitenkin joustava käsite, sillä monen kohdalla siirtyminen nuoruudesta aikuisuuteen kestää vuosia. Yhä useampi nuori asuu pidempään omien vanhempiensa luona ja samalla omillaan toimeen tuleminen, työelämän aloittaminen sekä perheen perustaminen ovat viivästyneet. (GoodTherapy.org 2017.)

Lapsuuden ja nuoruuden raja voidaan määritellä joko fyysisenä kypsyminenä, juridisesti tai sosiaalisena käyttäytymisenä. Kaikki nuoret eivät etene kehityksessään samanaikaisesti. Nuoruusiässä tapahtuu paljon muutoksia ja suhtautuminen niin itsen kuin muihin muuttuu. Suhtautuminen omaan ulkonäköön eli fyysiseen minään muuttuu ja myös suhde omaan ajatuksiin ja mielipiteisiin ovat muutoksen alla. Itsensä lisäksi nuoren suhde ympärillä oleviin ihmisiin ja yhteiskuntaan muuttuvat. (Vilkko-Riihelä 2001, 242–243.) Ajanjaksona nuoruus on haavoittuvaa ja silloin nuorten ongelmakäyttäytyminen on yleisintä. Ongelmakäyttäytyminen kuitenkin vähenee siirryttäessä aikuisuuteen. (Nurmi, Ahonen, Lyytinen, Lyytinen, Pulkkinen & Ruoppila 2015, 14.)

Nuoren kehitykseen vaikuttavat neljä kehityskokonaisuutta: fysiologiset muutokset, ajattelutaitojen kehitys, sosiaalisten suhteiden muuttuminen sekä sosiaaliskulttuuriset muutokset ympäristössä (Nurmi ym. 2015, 144). Nuoret eivät kuitenkaan ole oman kasvunsa ja ympäristönsä armoilla, vaan nuoret vaikuttavat myös itse

omaan kehitykseensä ja valitsevat itselleen erilaisia kehitysympäristöjä. Nuorelle oman elämänsä ohjaaminen perustuu motivaatioon ja tavoitteisiin. (Nurmi ym. 2015, 152.) Kehitysympäristöllä tarkoitetaan psyykkistä ja fyysistä ympäristöä, jossa lapsi tai nuori on osallisena, ja jolla on vaikutus lapsen ja nuoren kehitykseen (Suomen mielenterveysseura 2015).

Nurmiranta, Leppämäki ja Horppu (2009, 76) kertovat, että nuoruusiässä nuoren tulee selviytyä erilaisista kehitystehtävistä, eli haasteista. Osa haasteista liittyy omaan kehoon; fyysiseen kypsymiseen ja ulkonäköön. Osa haasteista liittyy kotoa irrottautumiseen, koulutuksen ja uran valintaan, parisuhteen rakentamiseen ja itseenäisen elämän aloittamiseen. Osa kehitystehtävistä liittyy nuoren omaan psyykkiseen kehitykseen.

Ihmisillä on myös ikävaiheittaisia kehityskriisejä. Tällaisia kehityskriisejä ovat esimerkiksi koulusta valmistuminen tai lapsen saaminen. Kehityskriisit ovat normaaleja elämänkulun siirtymävaiheita. Kehityskriiseille on tavallista, että iän kertyessä vastaan tulee muutosvaiheita. (Terveyskirjasto 2017.) Turusen (2005, 176) mukaan kriiseissä ihminen pyrkii muuttumaan psyykkisesti. Kehityskriisit ovat yksilöllisiä eli niistä heijastuu ihmisen minuus. Vaikka ihminen ei kokisikaan kriisiä tietyssä ikävaiheessa, muutosta kuitenkin tapahtuu.

4.1 Nuoruuden vaiheet

Tavallisesti nuoruus jaetaan varhaisnuoruuteen eli puberteetti-ikään, keskinuoruuteen ja myöhäisnuoruuteen (Vilkko-Riihelä 2001, 243). Jokaisella vaiheella on omat kehitystehtävänsä. Kehitystehtävät kuvaavat niitä tavoitteita, joita nuoren tulisi saavuttaa tietyssä kehitysvaiheessa. (Aaltonen ym. 1999, 19). Varhaisnuori on noin 11–15-vuotias nuori ja keskinuoruudessa nuori on noin 15–18-vuotias. Myöhäisnuoreksi katsotaan 18–25-vuotiasta nuorta. Ikäkaudet vaihtelevat hieman eri lähteissä, mutta ovat kuitenkin lähestulkoon samoja. (Aaltonen ym. 1999,18; Vilkko-Riihelä 2001, 243.)

Turunen (2005, 114) kertoo, että varhaisnuoruudessa alkaa nuoren fysiologiset muutokset eli murrosikä. Tämä tarkoittaa muutoksia nuoren elintoiminnoissa ja ulkomuodossa. Nurmiraanta ym. (2009, 77–78) kertovat, että varhaisnuoruudessa nuori luopuu tunnetasolla vanhempien huolenpidosta ja omista lapsenomaisista toiveistaan. Yhteenotot kotona voivat olla rajuja ja nuori tukeutuu ystäviinsä. Nuori kokee tunne-elämässään suuria muutoksia ja on herkkä erilaisille vaikutteille. Nuori haluaa itse määrätä asioistaan, mutta samalla vastuu ja vapaus pelottavat.

Keskinuoruudessa nuorelle on tärkeää olla jotain muuta kuin mitä vanhemmat odottavat ja ajattelevat. Nuori alkaa irtaantua vanhemmistaan ja luo omaa identiteettiään kokeilemalla ja etsimällä asioita. Esimerkiksi harrastukset, ihastuksen kohteet ja mielipiteet voivat vaihtua nopealla tahdilla. Nuorelle on tärkeää voida itse päättää itseään koskevista asioista ja nuorelle pitääkin antaa tilaa itsenäistymiseensä ja antaa nuoren itse päättää henkilökohtaisista asioistaan, kuten mielipiteistään, musiikkimaustaan, huoneensa sisustamisesta ja siitä, minkälainen ihminen hän haluaa olla. Turvallisuuteen liittyvät rajat ovat vanhempien vastuulla. Vanhemmat ovat yhä tärkeitä ja heidän vastuullaan on yhä asettaa nuorelle rajat esimerkiksi koskien kotiintuloaikoja ja päihteidenkäyttöä. (MLL 2017.)

Vilko-Riihelä (2001, 253) toteaa, että myöhäisnuoruudessa nuoren maailmankuva selkiytyy ja identiteetti vakiintuu. Nuori pohtii eettisiä kysymyksiä, arvoja ja asenteita. Myöhäisnuoruuden keskeisiin haasteisiin kuuluu muun muassa oman paikan löytäminen, läheisyyden jakaminen ystävyys- ja parisuhteissa, kodista irtautuminen sekä koulutuksen ja uran suunnittelun toteuttaminen.

4.2 Itsenäistyvä nuori

Kasvaessaan nuori kehittyy omaksi persoonakseen omine mielipiteineen, asenteineen ja mieltymyksineen. Nuori muodostaa uudenlaisen suhteen itseensä ja vanhempiinsa. Nuori tiedostaa, ettei ole enää lapsi, mutta ymmärtää, ettei ole vielä aikuinenkaan. Nuoren itsenäistyminen on välttämätön, mutta nuorelle haastava ja raskas prosessi. (MLL 2017.)

Itsenäistyminen on nuoren kehityspsykologinen elämänvaihe, jossa nuori tarvitsee tuekseen tuttua ja luotettavaa aikuista, jolta voi pyytää apua. Nuori tarvitsee myös tietoisuutta siitä, että hänen hyvinvoinnistaan ollaan kiinnostuneita ja apua mahdollisen laitostumisen poisurkamiseen sekä lisäaikaa elämisen opetteluun uudessa ja muuttuneessa elinympäristössä. (Laaksonen 2004, 11.) Fredriksson ja Kakuli (2011, 46) kuvaavat, että nuoruusiässä ihminen tarvitsee aikuisia, joille puhua, mutta samanaikaisesti he saattavat ottaa etäisyyttä heihin. Lastensuojelunuooret haastavat heidän ympärillä olevia aikuisia, kuten vanhempiaan ja sosiaalialan työntekijöitä. Nuoreen ja nuoren itsenäiseen elämään ohjaamiseen sitoutuminen on monivaiheinen ja usein myös rankka prosessi (Laaksonen 2004, 27).

Känkkäsen (2013, 271) mukaan itsenäistymisprosessissa on tärkeää, että nuori tunnistaa omat voimavaransa, on oppinut huolehtimaan itsestään ja suhtautuu luottavaisesti selviytymiseensä. Nuoren kanssa yhdessä tekeminen vahvistaa nuoren itsetuntoa ja rakentaa turvallista kasvualustaa sosiaalisten taitojen kartuttamiseen. Turusen (2005, 121) mukaan itsenäistymisprosessiin kuuluu myös viha ja vihanpurkaukset. Viha kuuluu itsenäistymisessä tilanteisiin, jossa valtaa jaetaan tai sen rajoja määritellään uudelleen. Viha liittyy nuoren oman vallan puolustamiseen tai aikuisen valtaa vastaan hyökkäämiseen. Nuoren itsenäistymisprosessissa nuori pyrkii pääsemään eroon häntä vallassa pitävistä henkilöistä tai häntä koskevista vallan muodoista. Nuori alkaa ottaa itselleen valtaa yhä enemmän eli nuoresta tulee valantavoittelija.

4.3 Itsenäistymisen haasteet

Monelle itsenäistyminen tuottaa iloa ja jännitystä. Itsenäistyminen tuo mukanaan uusia vapauksia ja vastuuta omista valinnoista. Osalle nuorista siirtymät ovat kuitenkin vaikeita. (Nuortenlinkki 2017). Itsenäistymisen vaikeudet voivat liittyä taloudelliseen epävarmuuteen, yksinäisyyteen tai esimerkiksi epävarmuuteen omasta tulevaisuudesta. Vaikeudet voivat tarkoittaa jopa syrjäytymistä, johon on riski, jos uuteen rooliin sopeutuminen ei onnistukaan esimerkiksi opiskelu- tai työelämässä. Myös päihteet saattavat olla syynä siihen, että on vaikeaa pitää elämän osa-alueista

kiinni tai se ei onnistu lainkaan. (Ranta 2012.) Nuoruuteen liittyy myös itsenäistymisahdistusta. Kun ajattelu kypsyy ja nuori tuntee itsensä omaksi yksilöksi, hän voi alkaa tuntea olevansa yksin ja yksinäinen kaiken keskellä (Turunen 2005, 137).

Känkkäsen (2013, 270) mukaan lapsen tai nuoren itsenäistyminen ja kasvaminen aikuiseksi on monivaiheinen prosessi, johon kuuluu eri ikäkausiin liittyviä kehitystehtäviä, murrosvaiheita, jotka kuuluvat myös sijoitettujen lasten elämään. Turvatomissa ja epävakaisissa kasvuoloissa varttuneen lapsen voimavarat ovat kullekin perheen asioista ja vanhempien jaksamisesta huolehtimiseen. Tämä voi aiheuttaa omien kehityksellisten kriisien, kuten uhmaiän ja murrosiän jäämisen toissijaisiksi. Tämän vuoksi sijoitettujen lasten kohdalla elämän tavanomaisiin kasvukriiseihin valmistautuminen on erityisen tärkeää. Itsenäistymiseen valmistautuminen voi epäonnistua, jos nuorelle annettu tuki ei tule oikeaan aikaan, se ei ole oikeanlaista tai se puuttuu kokonaan. Lisäksi nuoren on itse koettava tarve tuelle ja vastaanottamaan sitä.

Laaksonen (2004, 10) kertoo, että itsenäistymisvaiheessa nuori tarvitsee monenlaista tukea. Nuorelle itsenäistyminen on voimakas muutos elämässä. Se on luopumista, mutta samanaikaisesti uuden aloittamista. Itsenäiseen elämään siirtymiseen kuuluu vapaudentunne ja omasta päätösvallasta nauttimista sekä irrottautumista ohjaavista ja kasvattavista aikuisista. Itsenäiseen elämään siirtyminen ei tule itsestään, vaan se vaatii nuorelta uskallusta ja yrittämistä, jonka nuori saa turvallisuuden tunteesta. Tunteen turvallisuudesta nuori saa, kun hän tietää jonkun välittävän ja olevan kiinnostunut siitä, mitä hänelle kuuluu, huolimatta siitä, onko nuori itse kiinnostunut pitämään yhteyttä vai ei.

Osalla nuorista on niin paljon pelkoa, ahdistusta ja syyllisyyttä, etteivät he pysty toimimaan riittävän itsenäisesti. Nuori saattaa valita vanhan ja toimimattoman elämäntilanteen epävarman ja uuden elämäntilanteen sijasta. Monella nuorella voi myös olla tulevaisuudestaan epärealistisia kuvitelmia, jolloin nuori tarvitsee aikuisen tukea. (Kempainen 2000, 122–123.)

4.4 Elämänhallinta

Nuoren itsenäistymisprosessiin liittyy olennaisesti elämänhallinta. Elämänhallinnalla tarkoitetaan tunnetta siitä, että voi itse vaikuttaa omaan toimintaansa, itseä koskeviin tapahtumiin ja ympäristöönsä. Hallinnan tunteen ollessa hyvä ihmisen selviytymiskeinot ovat riittävät. Elämänhallinta on kehon, mielen ja sosiaalisten suhteiden hallintaa. (Vilkko-Riihelä 2001, 570.)

Ihmisen elintapaan ja elämäntapaan vaikuttavat ihmisen kokemukset siitä, kuinka hyvin hän pystyy itse hallitsemaan omaa elämäänsä. Elämänhallinnan voi jakaa sisäiseen ja ulkoiseen elämänhallintaan. Sisäisellä elämänhallinnalla tarkoitetaan ihmisen kykyä sopeutua erilaisiin olosuhteisiin ja tilanteisiin. Sisäinen elämänhallinta sisältää kaikki tavat, joilla nuori luo elämäänsä sisältöä ja merkityksiä. Ulkoinen elämänhallinta on kykyä ohjailla omaa elämää ilman, että siihen voi vaikuttaa ulkoiset, itsestä riippumattomat tekijät. (Aaltonen ym. 1999, 185.)

Ihmisen tarvetta hallita omaa elämäänsä voi kutsua yhdeksi ihmisen perustarpeista. Ennakoimattomien ja hallitsemattomien tapahtumien pelko aiheuttaa ihmiselle turvattomuutta, jonka vuoksi ihminen pyrkii saamaan itsellensä tunteen siitä, että hän kykenee omilla valinnoillaan säätämään elämäänsä. (Keltikangas-Järvinen 2010, 28.) Vilkko-Riihelä (2001, 570) selkeyttää, että hallinnan tunne omasta elämästä joutuu koetukselle kehityshaasteiden ja kehityskriisien aikana. Hallinnan pettäessä psyykinen paha olo näkyy psyykkisten oireiden ohella myös fyysisinä oireina.

Elämässä oman paikan löytäminen lisää nuoren elämään turvallisuuden sekä elämän hallinnan tunnetta. Mitä itsenäisemmäksi ja vanhemmaksi nuori tulee, sitä vähemmän tulisi ulkopuolisten päättää hänen asioistaan. On tärkeää antaa nuorelle aikaa suunnitella ja kokeilla erilaisia asioita. (Kemppinen 2000, 149.)

4.5 Minäkuva, itsetunto ja identiteetti

Minäkuva kertoo, millainen minä olen. Minäkuva on käsitys omasta itsestä sekä suhteesta itseä ympäröivään maailmaan. Minäkuva kehittyy ja muokkautuu koko elämän ajan. Minäkuva muuttuu, kun ihminen on vuorovaikutuksessa muiden kanssa ja saa heiltä palautetta omasta persoonastaan ja toiminnastaan. Ihmisellä voi

olla kielteinen käsitys omista kyvyistään, jolloin ihminen voi suhtautua elämäänsä varauksella, pelätä epäonnistumisia ja vältellä haasteita. Myönteisen minäkuvan omaava ihminen suhtautuu elämään avoimesti ja rohkein mielin. (Vernerinen 2014.) Nurmen ym. (2015, 160) mukaan nuoruuteen siirryttäessä minäkuva muuttuu. Nuoren minäkuvaan vaikuttavia tekijöitä ovat muiden antama palaute, ikätoverien hyväksyntä sekä koulu- ja urheilumenestys. Myös siirtymät nuoren elämässä, kuten siirtyminen ala-asteelta yläasteelle vaikuttavat nuorten minäkäsitykseen. Minäkuva vaikuttaa merkittävästi siihen, millaisia toimintastrategioita nuori käyttää haastavissa tilanteissa.

Huostaan otetun lapsen minäkuva on usein hajanainen ja käsitys oman elämänsä tapahtumista ja syy-seuraussuhteista on puutteellinen. Onkin tärkeää, että nuoren dokumenteista, sukulaisten, läheisten ja nuoren omista tarinoista sekä nuoren omahoitajan ja työyhteisön tarinoista kootaan kokonaisuus, jotta nuori kykenisi paremmin sisäistämään oman elämänsä ja eheyttämään omaa minäkuvaansa. (Kiiskinen & Eskelinen 2010, 20.)

Itsetunto on ihmisen käsityksiä ja ajatuksia itsestään. Itsetunto alkaa rakentua lapsuudessa ja se kehittyy jatkuvasti. Erityisesti puberteetin aikana itsetunnon taso voi heitellä, sillä kehossa ja mielessä tapahtuu paljon muutoksia, joihin tottuminen vie aikansa. Hyvän itsetunnon omaava henkilö sietää pettymyksiä ja toipuu niistä paremmin, luottaa itseensä ja omiin kykyihinsä sekä hyväksyy omat heikkoutensa, mutta ei anna niiden vaikuttaa elämäänsä. (Väestöliitto 2017.) Ihminen, jolla on huono itsetunto, toimii, kuten hänen odotetaan toimivan ja muiden mielipiteiden mukaisesti. Hän ei halua olla erilainen, vaan tarkastelee jatkuvasti itseään ulkopuolelta pohtien, onko hänen elämänsä hyvää muiden mielestä. (Keltikangas-Järvinen 2010, 103–104.)

Korhonen (2005, 40–41) selventää, että jokaisen lapsen ja nuoren syvin tarve on tulla hyväksytyksi ja rakastetuksi juuri sellaisena kuin hän on. Se on edellytys sille, että lapsi ja nuori oppii hyväksymään itsensä ja hänelle kehittyy myönteinen itsetunto. Sijaishuollossa olevalla nuorella saattaa olla kielteinen käsitys itsestään ja

heikko itsetunto. Nuori voi olla tottunut hakemaan aikuisen huomiota käyttäytymällä ei-toivotulla tavalla. On tärkeää, että aikuinen ymmärtää nuoren tunteita. Nuorella on oikeus olla peloissaan, vihainen tai ahdistunut. Nuoren on helpompi kertoa omista ajatuksistaan ja tunteistaan, kun hän tietää, että häntä kuunnellaan aidosti ja tuomitsematta.

Identiteetti tarkoittaa ihmisen yksilöllistä käsitystä omasta itsestään. Identiteetin perustana ovat omat persoonalliset ominaisuudet, jotka voivat muuttua vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Identiteetin kehittyminen vaatii mahdollisuuksia kokeilla ja nähdä erilaisia asioita sekä pohtia ajatusmaailmoja. Kypsän identiteetin omaava ihminen tuntee pystyvänsä toteuttamaan itseään ja elää sovussa itsensä, valintojensa ja arvojensa kanssa kaikilla elämän osa-alueilla. Tällöin identiteetistä löytyy myös joustavuutta ja kykyä sietää muutoksia. (Vernerin 2014.) Elämän suuntaa etsivä ja erilaisiin ratkaisuihin sitoutuva nuori päätyy erilaisiin rooleihin ja asemiin, joita ovat muun muassa ammatinvalinta, ihmissuhteet ja maailmankatsamus. Nämä asemat ja roolit vaikuttavat siihen, millaisen identiteetin nuori rakentaa itselleen. (Nurmi ym. 2015, 160.)

Wahlströmin (2011, 123) mukaan nuoren identiteetti muodostuu peilaamalla itseään tärkeisiin aikuisiin ympärillään. Sijoitettujen nuorten kohdalla on tärkeää löytää tasapaino biologisten vanhempien ja sijaishuoltoyksikön työntekijöiden välillä, sillä kummatkin aikuiset ovat nuorelle tärkeitä oman identiteetin löytämisessä. Vilkkö-Riihelän (2001, 248–249) mukaan erityisesti nuoruuden keskivaiheessa nuori etsii identiteettiään. Nuori luopuu riippuvuudestaan vanhempiinsa, etsii omia rajojaan sekä kokeilee kaikkea uutta. Kuvaan voivat astua uudet kaverit, uudet vaatteet ja uudet aatteet. Nuori uskoo omiin mahdollisuuksiinsa ja kokee olevansa kaikivoipainen. Nuoren identiteetin löytämistä auttavat ystäväpiiri, parisuhde sekä vanhempien positiivinen suhtautuminen itsenäistymispyrkimyksiin.

4.6 Lähiverkoston merkitys

Lähiverkoston olemassaolo ja sen tuoma tuen merkitys on erittäin tärkeä osa-alue nuoren itsenäistymisen tukemisessa. Lähiverkosto tarkoittaa nuoren ympärillä olevia, läheisiä ihmisiä, kuten vanhempia, huoltajia, sijaishuoltoyksikköä sekä muita

tärkeitä henkilöitä. Lähiverkoston ja sosiaalityön välille syntyvä yhteistyö lähtee käyntiin jo huostaanottotilanteesta. Sijoituksen aikainen perhetyö on tärkeää, sillä se voi turvata vanhemmille paremmat mahdollisuudet luontevalle yhteistyölle myös sijaishuollon jälkeen. Joillakin nuorilla taas ei ole lainkaan sukulaissuhteita, joten olisi erittäin tärkeää, että nuorella on mahdollisuus pitää yhteyttä hänelle läheisiin ihmisiin. (Laaksonen 2004, 43.)

Nuoren lähiverkosta kartoittaessa voi nuoren kanssa piirtää verkostokartan. Verkostokartta havainnollistaa ja kertoo, keitä nuoren lähiverkoston kuuluu, ja millainen suhde nuorella heihin on. Verkostokartta voi auttaa arvioimaan nuoren ihmismuhteiden laatua ja löytämään voimavaroja. (Pahkala 2010, 29.) Verkostokarttaa voi käyttää kartoittamaan nuoren läheisiä, nuoren ja hänen läheistensä välisiä suhteita ja läheisten keskinäisiä suhteita nuoren eri elämänvaiheissa. Kartan avulla voi selvittää tuen mahdollisuuksia nuorelle ja selvittää myös sen, mitkä ihmismuhteet ovat asiakkaan kannalta kielteisiä (THL 2017 b).

4.7 Sijaishuollon ja omaohjaajan merkitys

Sijaishuollon päämääränä on saattaa nuori itsenäiseen elämään aikuisena, joka tulee toimeen omillaan, ja jolla on oma sosiaalinen verkosto tukena. Yhteiskunnan velvollisuutena on ottaa vastuu nuoresta siihen saakka, kunnes nuoren omat siivet kantavat ja nuorella on riittävä lähiverkosto. (Laaksonen 2004, 10.) Laaksonen (2004, 25) mukaan itsenäistyminen ja itsenäistymiseen ohjaaminen on suunnitelmallista ja pitkäjänteistä työtä ja suuri työ itsenäisen elämän opettelussa tehdään sijoituksen aikana.

Nuorelle on hänen ikäänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla turvattava oikeus saada tietoa häntä itseään koskevista asioista ja hänelle on myös annettava mahdollisuus ilmaista asiasta mielipiteensä. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa, nuorta koskevia päätöksiä tehtäessä ja toteutettaessa, tulee kiinnittää erityistä huomiota nuoren mielipiteisiin ja toivomuksiin. Lasten ja nuorten osallisuuden ajatellaan kasvavan sitä enemmän, mitä enemmän he voivat vaikuttaa päätöksiin. Valta, päätösten tekeminen ja osallisuus liittyvät osaltaan itsenäistymiseen, jota sijaishuolto tukee nuoren päivittäisessä arjessa. (Pahkala 2010, 9.)

Sijaishuoltopaikasta lähtemisen ja itsenäistymiseen valmentamisen aloittaminen on tehtävä riittävän varhaisessa vaiheessa. Näin voidaan paremmin turvata myönteisen kehityksen jatkuminen ja arvioida mitä, ja minkälaisia tukirakenteita nuori tarvitsee elämäänsä sijoituksen päätyttyä. Ensiarvoisen tärkeää on myös se, että sijaishuollon aikana rakennetut suhteet työntekijöihin ja ystäviin säilyvät. Tämä on tärkeää erityisesti silloin, jos nuori on muuttamassa vieraaseen kaupunkiin sijaishuollon päätyttyä (Känkkänen 2013, 270–271).

McDonaldin (1996) mukaan yksi sijaishuollon tärkeimmistä tehtävistä on valmistaa aikuistuva nuori itsenäiseen elämään (Reinikainen 2009, 93). Collinsin (2001) mukaan yleinen käsitys on, että monen sijaishuollossa kasvaneen itsenäistyvän nuoren tulevaisuudennäkymät eivät ole hyvät. (Reinikainen 2009, 93). Daining & DePanfilis (2007) kertovat tutkimuksessaan, että lapsuuden kokemusten ja sijaishuollossa elämiseen liittyvien haasteiden ohella sijaishuollossa kasvaneet nuoret joutuvat usein ottamaan liian suuren vastuun omasta elämästään liian aikaisin. Nuoret, jotka ovat varhaisessa elämänvaiheessa joutuneet muuttamaan pois kotoa, eivät saa yhtä paljon tukea itsenäistymisprosessiinsa verrattuna nuoriin, jotka ovat kasvaneet oman perheensä kanssa (Reinikainen 2009, 93).

Myös omaohjaajalle kuuluu monenlaisia tehtäviä aina arjen asioiden hoitamisesta tunnesiteen muodostamiseen nuoren kanssa. Suhde omaohjaajaan voi tarjota nuorelle korvaavan kiintymyssuhdemallin ja suhteen, jossa nuori voi kokea ainakin arjen rutiineihin liittyvää turvallisuuden tunnetta. On tärkeää, että omaohjaaja kykenee tunnetasolla tunnistamaan ja kohtaamaan nuoren tarpeet ja vastaamaan niihin. Itsenäistymisen kannalta on ensiarvoisen tärkeää, että nuorella on käytettävissään luotettava ja turvallinen henkilö, johon voi tukeutua. (Kiiskinen & Eskelinen 2010, 20.)

4.8 Arjen hallintataidot ja arjen hallinnan malli

Arjessa selviytyminen edellyttää erilaisia taitoja, kuten omasta itsestään ja hygieniastaan huolehtimisesta, omasta asunnostaan huolehtimisesta, ruoanlaittoa, erilaisten asiakirja asioiden hoitamista sekä rahankäytön suunnittelua ja hallintaa. Arjesta sel-

viytyminen edellyttää näiden taitojen osaamista. Arjen taitojen osaamattomuus heikentää fyysistä ja psyykkistä jaksamista sekä toimeen tulemistä taloudellisesti. Jotta arkipäivän rutiinit voi oppia, täytyy nuoren löytää omat voimavaransa ja näin vahvistaa itsenäistymisprosessiaan. Itsenäistymisen ei tarvitse tarkoittaa yksin olemista, vaan sitä voi harjoitella yhdessä muiden kanssa. Kokemus, jonka nuori saa yhdessä tehtyjen asioiden kautta, luo nuorelle turvallisuutta ja pohjaa itsenäiselle elämälle. (Stenberg 2010, 57.)

Laaksosen (2004, 25) mukaan monissa sijaishuoltoyksiköissä nuori voi esimerkiksi käydä harjoittelemassa yksin asumista laitoksen asumisharjoitteluyksikössä viikonloppuisin tai muutaman viikon kerrallaan. Itsenäistyväälle nuorelle voidaan myös tarjota asumisvalmennuskursseja, joissa harjoitellaan budjetin tekoa, ruoanlaittoa, kodin sisustamista sekä tutustutaan taloyhtiöiden järjestyssääntöihin.

KOTA Ry on luonut arjenhallinnan mallin, joka jakautuu neljään osa-alueeseen. Osa-alueita ovat sisäinen koti, fyysinen koti, kodin vuorovaikutus sekä kodin ylläpito. Sisäisellä kodilla tarkoitetaan niitä tärkeitä asioita, jotka kulkevat aina ihmisen mukana. Siihen kuuluvat suhde menneisyyteen, omat juuret, kokemukset kuulumisesta johonkin, haaveet, suunnitelmat sekä arvot. Tietoisuutta sisäisestä kodista voidaan nimittää merkitysten hallinnaksi. Fyysinen koti tarkoittaa kodin puitteita, kuten omaa huonetta ja tavaroita. Suhde omaan tilaan syntyy henkilökohtaisesti ja emotionaalisesti. Tähän alueeseen liittyvää osaamista voi kutsua ympäristöjen hallinnaksi. (KOTA ry 2017.)

Kodin vuorovaikutuksella tarkoitetaan sosiaalisia taitoja ja toimia, joilla ylläpidetään turvallisuutta ja hyväksyntää kodin sisällä ja suhteessa ympäristöön. Rakentavilla vuorovaikutustaidoilla voidaan turvata mahdollisuus itsenäisiin valintoihin. Tätä osaamista voidaan kutsua suhteiden hallinnaksi. Kodin ylläpidolla tarkoitetaan tietoja, taitoja ja tekoja, joilla arjen elämä saadaan sujumaan. Rutiinien hallinta liittyy muun muassa ajan käyttämiseen, rahaan, virkistykseen, puhtauteen, viihtyvyyteen sekä jaksamiseen (KOTA ry 2017.)

Kodin osa-alueet muodostavat yhdessä kokonaisuuden arjen hallinnasta. Se antaa hyvän ja helposti omaksuttavan näkökulman tarkastella omaa osaamistaan ja hallinnan tunnettaan sekä auttaa tekemään tästä kaikesta tulevaisuuteen suuntautuvia johtopäätöksiä. Työntekijälle arjen hallinnan keskuksen eli kodin jakaminen osa-alueisiin toimii apuvälineenä ajattelulle ja toiminnan ohjaukselle. Se auttaa tunnistamaan kehittämisen tarpeita, kohdentamaan toimenpiteitä ja valitsemaan oikeanlaisia työtapoja. Arjen hallinnan mallin avulla työntekijä voi auttaa nuorta löytämään perusteltuja ja kokemuksellisia syitä tuntea elämänhallintaa ja hyvinvointia elämässään. (KOTA ry 2017.)

4.9 Siirtymävaihe sijaishuollosta jälkihuoltoon

Sijaishuoltopaikasta lähtemisen ja itsenäistymiseen valmentamisen aloittaminen on tehtävä riittävän varhaisessa vaiheessa. Näin voidaan paremmin turvata myönteisen kehityksen jatkuminen ja arvioida mitä, ja minkälaisia tukirakenteita nuori tarvitsee elämäänsä sijoituksen päätyttyä. Ensiarvoisen tärkeää on myös se, että sijaishuollon aikana rakennetut suhteet työntekijöihin ja ystäviin säilyvät. Tämä on tärkeää erityisesti silloin, jos nuori on muuttamassa vieraaseen kaupunkiin sijaishuollon päätyttyä (Känkkänen 2013, 270–271).

Siirtymävaihetta lähestyttäessä on tärkeää, että nuori tietää, mitä tulee tapahtumaan, jotta nuori voi suhtautua luottavaisesti tulevaisuuteen. Koko sijoituksen ajan nuorelle tulisi puhua jälkihuollosta hänen ikään ja tilanteeseensa sopivalla tavalla. Itsenäistyväle nuorelle tulee selvittää hänen oikeutensa ja selittää nuorelle, milloin hän on sijaishuollon ja milloin jälkihuollon asiakas. Jälkihuolto tulee määritellä nuorelle tarkasti ja ymmärrettävällä tavalla, jotta nuori tietää jälkihuollon olevan muutakin kuin vain taloudellista tukea. (Laaksonen 2004, 24.) Pukkion (2016, 77) mukaan riittävä tieto riittävän varhain sekä ymmärrys jälkihuollosta edesauttaa nuorta sitoutumaan tarjottavaan tukeen.

4.10 Työvälineitä nuorten itsenäistymisen tukemiseen

Nuorten itsenäistymisen tukemiseen on olemassa erilaisia työvälineitä, joita voi hyödyntää työskennellessä nuorten kanssa. Yksi niistä on itsenäistyvän nuoren roolikartta. Itsenäistyvän nuoren roolikartta on jatkokehittelyn tulos Varsinais-Suomen kuntayhtymässä kehitetylle vanhemmuuden roolikartalle. Itsenäistyvän nuoren roolikarttaa voidaan hyödyntää lastensuojelulaitoksessa esimerkiksi itsenäistymisen tukemisessa. Roolikartan avulla nuori voi hahmottaa tarvittavia valmiuksia itsenäiseen elämään. (THL 2017 c.) Roolikarttaa voi käyttää nuoren kanssa sekä tulevaisuuden tavoitteiden ja toiminnan suunnittelussa, että nuoren tilanteen ja edistymisen arvioinnissa (Laaksonen 2004, 49). Aikuinen voi roolikartan avulla käydä nuoren kanssa yhdessä läpi nuoren vahvuuksia ja kehittämiskohteita ja samalla aikuinen voi havainnollistaa nuorelle, mistä asioista ja miksi hän on huolissaan. (THL 2017 c.)

Toinen työväline, jota esimerkiksi nuorten kanssa työskennellessä voi hyödyntää, on umbrella-työkirja. Laaksonen (2004, 36) mainitsee, että umbrella-työkirjaan on koottu useita itsenäiseen elämään ja arjen taitoihin liittyviä osioita. Umbrella-työkirja toimii työmenetelmänä huomioiden arkipäivän kasvatuksen sekä nuoren yksilöllisen kasvun ja itsenäistymisen näkökulman. Se on nuoren tarpeisiin tarkoitettu yksilöllinen itsenäistymisohjelma ja se sisältää erilaisia harjoitteita koskien eri teemoja, kuten esimerkiksi koulutuksen ja työn, rahan ja taloudenhoidon sekä kodin hoidon. Käytön myötä työkirjasta muokkautuu nuoren itsensä näköinen, nuoren oma identiteettityö. Nuorelle hänen omien tavoitteidensa havainnollistaminen ja visualisoiminen auttavat nuorta konkretisoimaan ja selkeyttämään, mitä niiden eteen tulee tehdä ja samalla se tarjoaa katseen tulevaisuuteen, jolloin nuori voi uskaltua ajattelemaan omaa tulevaisuuttaan.

4.11 Aikaisempia tutkimuksia

Sarianna Reinikainen (2009) on tutkinut väitöskirjassaan ”Nuorisokodista maailmalle- Kokemuksia nuorisokodissa elämisestä ja aikuisiässä selviytymisestä” nuorisokodissa asuneiden tyttöjen kokemuksia nuorisokodissa elämisestä sekä aikuisena selviytymisestä. Tutkimustuloksista selvisi, että kokemukset nuorisokodissa

asumisesta vaikuttivat olevan yhteydessä siihen, miten nuorisokodin on koettu vastanneen omiin tarpeisiin ja odotuksiin. Yleisimmin koetut tarpeet olivat turvallisuuden, yhteenkuuluvuuden ja arvostuksen tarpeet.

Tutkimustuloksista selvisi, että vertailtaessa nuorisokodissa asuneiden tyttöjen aikuisena selviytymistä koko väestön naisten taloudelliseen itsenäisyyteen, oli tutkimukseen osallistuneet selviytyneet heitä huonommin. Kuitenkin tutkimukseen osallistuneiden nuorten kokemukset selviytymisestä olivat suhteellisen hyviä, vaikka itsenäisen elämän alkuvaihe oli koettu yleisesti vaikeaksi. Vallitsevia tunteita olivat yksinäisyyden, epävarmuuden sekä levottomuuden tunteet. Elämänhallinnan tunne oli vahvistunut muun muassa oman perheen perustamisen, työn ja ystävien kautta sekä menneisyyden hyväksymisen avulla. Tutkimukseen osallistuneet näkivät merkittävimmän selittäjän selviytymiselleen olleen oma synnynnäinen vahvuus ja selviytymisen halu. (Reinikainen 2009.)

SOS-lapsikylä Ry on vuonna 2012 tehnyt tutkimuksen ”Itsenäistyminen elämänvaiheena- Osallistava vertaistutkimus sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten hyvinvoinnista”. Tutkimus toteutettiin I Matter -hankkeen alla vertaistutkimuksella vuosina 2011–2012 EU-hankkeessa. Tutkimuksessa tutkittiin muun muassa nuorten valmiuksia arkielämän taitoihin, sosiaalisia verkostoja sekä henkistä että fyysistä terveyttä. (SOS-lapsikylä Ry 2012.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tutkimus toteutettiin eräässä pohjanmaalla sijaitsevassa sijaishuollon yksikössä. Tutkimukseen haastateltiin yhteensä viittä 17–18-vuotiasta nuorta, joista kolme oli tyttöjä ja kaksi poikia. Sijaishuollon yksikön nimi on tutkimuksessa jätetty nimeämättä haastateltavien yksityisyyden suojaamiseksi.

5.1 Tutkimusote

Tutkimus toteutettiin kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tiedonhankinta on kokonaisvaltaista ja aineisto kootaan todellisista tilanteista (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 164). Kvalitatiivisen tutkimuksen yleisimmät aineistonkeruumenetelmät ovat haastattelu, kysely, havainnointi sekä erilaisiin dokumentteihin perustuva tieto (Tuomi & Sarajärvi 2013, 71.) Lähtökohtana kvalitatiivisessa tutkimuksessa on kuvata todellista elämää. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritään mahdollisimman kokonaisvaltaiseen tutkimiseen. (Hirsjärvi ym. 2009, 160.)

Tutkimuksessa päädyttiin kvalitatiiviseen tutkimusotteeseen sen kokonaisvaltaisuuden vuoksi. Kvantitatiivisen tutkimuksen tekeminen aiheesta ei olisi ollut mielekästä, sillä tutkimuksella haluttiin selvittää sellaisia asioita, joita ei yksinkertaisella tavalla voida määrällisesti mitata. Tutkimuksessa tahdottiin, että haastateltavien äänet pääsevät kuuluviin, mikä ei olisi toteutunut yhtä hyvin, jos tutkimusotteeksi olisi valittu jokin muu kuin kvalitatiivinen tutkimusote.

5.2 Tutkimuksen kohderyhmä

Tutkimuksen kohteena olivat sijaishuoltoyksikössä asuvat 17–18-vuotiaat nuoret. Tutkimukseen haastateltiin viittä 17–18-vuotiasta nuorta, joista kolme oli tyttöjä ja kaksi poikia. Sijaishuollon yksikkö, johon tutkimus tehtiin, sijaitsee Pohjanmaalla ja se käsittää yhteensä kahdeksan eri yksikköä sekä itsenäistymisasuntoja. Sijaishuollon yksikkö tuottaa palveluita kunnille tarjoamalla lyhyt- tai pitkäkestoista sijaishuoltoa 8–18-vuotiaille nuorille, joita ei voida hoitaa tukipalveluin tai perhehoivossa. Sijaishuoltoyksikkö tarjoaa myös jälkihuoltoa alle 21-vuotiaille nuorille sekä

tukea nuorille sekä perheille tarjoamalla avohuollon tukipalveluita. Sijaishuollon yksikössä on ympärivuorokautinen valvonta, jolloin aikuinen on läsnä ja tukena nuorille. Lisäksi sijaishuoltoyksiköllä on itsenäistymisasuntoja, joissa valvonta tapahtuu pääsääntöisesti klo 8-20 välisenä aikana.

5.3 Aineistonkeruu

Tutkimuksen aineistonkeruumenetelmänä toimi haastattelu. Haastattelu on tiedonkeruumenetelmänä ainutlaatuinen, sillä siinä ollaan suorassa vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa (Hirsjärvi ym. 2009, 204). Haastattelun etuna on joustavuus, sillä haastattelijalla on mahdollisuus toistaa kysymys ja oikaista väärinkäsityksiä sekä keskustella haastateltavan kanssa. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 73.)

Aineistonkeruumenetelmäksi valittiin haastattelu, sillä tutkijat kokivat sen kaikkein järkevimmäksi vaihtoehdoksi tutkimuksen toteuttamisen kannalta. Haastattelemalla saadaan syvällisempiä vastauksia kuin esimerkiksi kyselytutkimuksessa, jolloin aineistoa luultavasti kertyy enemmän, mutta sen sisältö jää suppeammaksi. Tutkimuksen haastattelumenetelmänä toimi teemahaastattelu. Teemahaastattelussa haastattelun aihepiirit on etukäteen määrätty. Haastatteliija varmistaa, että aihepiirit käydään läpi haastattelun aikana, mutta kysymysten järjestystä ja muotoa ei ole määritetty. (Eskola & Vastamäki 2001, 26–27.)

Haastateltaville lähetettiin tutkimuskysymykset (ks. LIITE 1) hyvissä ajoin ennen varsinaista haastattelua, jotta haastateltavat saivat rauhassa tutustua materiaaliin. Kun haastateltavat saivat tutustua kysymyksiin etukäteen rauhassa, ehtivät he myös miettiä mahdollisia vastauksiaan ennen haastattelua. Haastateltavat valittiin ensisijaisesti iän mukaan, lisäksi halusimme saada vastauksia kummankin sukupuolen edustajilta. Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina, jotta nuoret kokisivat olonsa mahdollisimman mukavaksi tilanteessa, jossa käydään läpi nuoria koskevia henkilökohtaisia asioita. Tällöin haastateltavan ei tarvinnut jännittää muita paikalla olevia ihmisiä tutkijoiden lisäksi. Tavoitteena oli, että nuoret kykenisivät avoimemmin kertomaan henkilökohtaisista asioistaan.

Haastattelut tallennettiin, sillä se oli ainoa keino saada kaikki informaatio talteen. Kolme haastattelua suoritettiin sijaishuollon yksikön sisätiloissa, tarkalleen ottaen suljetun oven takana kansliassa. Kaksi muuta haastattelua tehtiin ulkona rauhallisessa ympäristössä. Haastattelujen kesto vaihteli, mutta keskimäärin yksi haastattelu kesti noin kymmenen minuuttia.

5.4 Aineiston analysointi

Haastatteluiden jälkeen haastatteluista tehdyt äänitykset litteroitiin. Litteroitua tekstiä kertyi noin sivun verran yhtä haastattelua kohden. Litteroinnissa käytetty fontti oli Times New Roman ja fonttikokona oli koko 12. Litterointi tarkoittaa haastatteludialogin puhtaaksikirjoittamista. Litteroinnin voi tehdä koko dialogista tai esimerkiksi haastattelun teema-alueista. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 138.)

Litteroinnin jälkeen aineisto analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Aineistolähtöistä sisällönanalyysia voi pitää niin yksittäisenä metodina kuin myös väljänä teoreettisena kehyksenä, joka voidaan liittää erilaisiin analyysikonaisuuksiin (Tuomi & Sarajärvi 2013, 91).

Aineistolähtöisen sisällönanalyysin voi jakaa kolmeen vaiheeseen. Ensimmäinen vaihe on aineiston redusointi eli pelkistäminen. Pelkistämässä aineistosta karsitaan epäolennainen tieto pois. Pelkistäminen tarkoittaa tiedon tiivistämistä tai pilkkomista osiin. Toinen vaihe on aineiston klusterointi eli ryhmittely. Klusteroinnissa aineistosta etsitään samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä. Samaa asiaa tarkoittavat käsitteet ryhmitellään ja yhdistetään luokaksi. Luokat nimitetään sen sisältöä kuvaavalla käsitteellä. Kolmas vaihe on aineiston abstrahointi. Abstrahoinnissa erotetaan tutkimuksen kannalta olennainen tieto. Olennaisen tiedon perusteella muodostetaan teoreettisia käsitteitä. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 108–111.)

Aineistosta redusointiin epäolennainen tieto pois, kuten ylimääräiset äänet, haastatteluissa esiintyneiden ihmisten nimet sekä muu tutkimuksen kannalta merkityksellön tieto. Aineisto klusteroitiin järjestämällä haastattelujen sisällöt omiin luokkiinsa, jolloin samaan luokkaan päätyivät samankaltaiset asiat. Lopuksi aineisto

abstrahoitii eli tutkimuksen kannalta olennaiset tulokset erotettiin ja niistä muodostettiin käsitteitä (ks. LIITE 3.)

Suurin osa tutkimuksen tuloksista jaettiin teemoihin, jonka jälkeen teemoja avattiin perusteellisemmin. Muutaman kysymyksen kohdalla teemoittaminen kuitenkin jätettiin tekemättä vastausten niukkuuden vuoksi, jolloin teemoittamista ei nähty tarpeelliseksi toteuttaa. Tutkimustuloksissa on mainittu ilmaisujen määrät, jonka jälkeen niitä on avattu tarkemmin. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei ole olennaista kertoa, kuinka moni haastateltavista on ollut jotain mieltä, vaan yleisesti kertoa tutkimustuloksista.

5.5 Eettisyys

Tutkimusetiikan näkökulmasta hyvän tieteellisen käytännön yhtenä lähtökohtana voidaan pitää sitä, että tarvittavat tutkimusluvut on hankittu (TENK 2012). Tutkimuslupa tutkimukseen hyväksyttiin 18.5.2017, jonka lisäksi tutkimukseen osallistumiseen kysyttiin luvat tutkimukseen osallistuvilta nuorilta, heidän sosiaalityöntekijöiltään sekä alle 18-vuotiaiden tutkimukseen osallistuvien vanhemmilta.

Hyviin tutkimuseettisiin käytäntöihin kuuluu, että ennen tutkimuksen aloittamista kaikkien tutkimusten osapuolten kanssa sovitaan oikeudet, vastuut, velvollisuudet sekä aineistojen säilyttämiseen ja käyttöoikeuksiin liittyvät kysymykset kaikkien osapuolten hyväksymällä tavalla. (TENK 2012.) Tutkimuksessa kunnioitettiin haastateltavien nuorten itsemääräämisoikeutta. Ennen haastattelua nuorille annettiin informaatiota tutkimuksen sisällöstä ja tarkoituksesta ja osallistuminen haastatteluun oli täysin vapaaehtoista. Lisäksi nuorille kerrottiin, että tutkijoilla on salassapitovelvollisuus ja että aineistosta ei voida tunnistaa ketään eli nuorten yksityisyyden suoja oli varmistettu. Haastateltava sai myös halutessaan keskeyttää haastattelun missä haastattelun vaiheessa tahansa.

Tutkijat ovat olleet huolellisia tutkimuksen jokaisessa vaiheessa. Aineisto säilytettiin koko tutkimuksen ajan tarkasti siten, että muut, kuin tutkijat eivät päässeet siihen käsiksi. Tutkimusaineisto hävitettiin tutkimuksen valmistuttua. Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu se, että tutkimukseen sovelletaan tieteellisen tutkimuksen

kriteerien mukaisia sekä eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä. (TENK 2012.)

5.6 Pätevyys ja luotettavuus

Tutkimusten tulosten pätevyys ja luotettavuus voivat vaihdella. Tämän vuoksi on tärkeää arvioida tutkimuksen luotettavuutta. Validiteetti eli pätevyys tarkoittaa sitä, että tutkimusmenetelmän avulla on pystytty tutkimaan juuri sitä asiaa, mitä on ollut tarkoituskin tutkia. (Hirsjärvi ym. (2009, 231.) Tutkimushaastattelut olivat samankaltaisia ja ne sisälsivät paljon toistoa. Voidaan siis olettaa, että tutkimus on pätevä. Tutkimuksessa saatiin vastaukset tutkimusongelmiin, mikä lisää tutkimuksen pätevyyttä. Tiedonkeruumenetelmänä käytettiin teemahaastattelua, joka osoittautui tutkimuksen kannalta päteväksi menetelmäksi. Huomioon ottaen tutkimuksen kohde-ryhmän, teemahaastattelun nähtiin olevan paras vaihtoehto eri tiedonkeruumenetelmistä.

Tutkimuksen luotettavuus eli reliabiliteetti tarkoittaa tutkimuksen toistettavuutta eli sitä, että tutkimus ei anna sattumanvaraisia tuloksia (Hirsjärvi ym. (2009, 231). Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttavat tutkimuksen luonne, tutkimusaihe sekä tutkimusympäristö (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Tutkimuksen luotettavuutta lisäsi se, että tutkimus tehtiin parityönä, jolloin tutkijat ovat voineet peilata käsityksiään keskenään.

Toinen tutkijoista työskentelee sijaishuollon yksikössä, johon tutkimus tehtiin ja hänellä oli asiakassuhde kolmeen haastateltavaan. Kahta muuta haastateltavaa hän ei tuntenut. Toinen tutkijoista ei tuntenut ketään haastateltavista. Osa haastateltavista on saattanut kokea tutkimuksen aiheen henkilökohtaiseksi, mikä on voinut vaikuttaa heidän haastatteluihinsa. Lisäksi osan kohdalla haastattelut olivat suppeita, jonka vuoksi jouduttiin esittämään lisäkysymyksiä, jotta haastatteluista saatiin kattavampia. Nämä asiat vaikuttavat osaltaan tutkimuksen luotettavuuteen.

Tutkimusympäristö vaihteli eri haastateltavien kohdalla. Jokaisen haastateltavan kohdalla pyrittiin järjestämään avoin ja rauhallinen tutkimusympäristö, jotta ulkopuoliset häiriötekijät eivät vaikuttaisi vastauksiin. Kahden haastateltavan kohdalla

tutkimusympäristönä toimineen huoneen ulkopuolelta kuuluva puhe häiritsi osittain haastattelutilanteeseen keskittymistä. Lisäksi haastattelutilanne on voinut olla haastateltavalle jännittävä, koska haastattelu tehtiin kasvotusten ja se tallennettiin. Alkujännityksestä huolimatta haastattelutilanteet sujuivat hyvin ja ilmapiiri oli avoin ja luottamuksellinen.

6 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tutkimuksen tulokset perustuvat viiden 17–18-vuotiaan sijaishuollossa kasvaneen nuoren haastatteluihin. Nuoret vastasivat tutkimuksen jokaiseen kysymykseen.

Tutkimuksen tulokset on jaettu haastattelurungon mukaisesti viiteen pääteemaan (ks. kuvio 1).

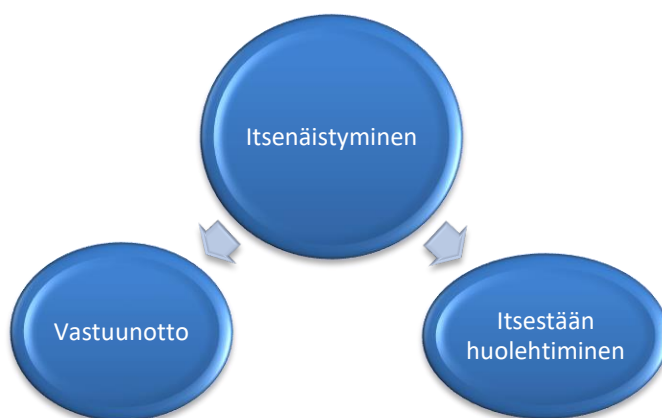
Kuvio 1. Tutkimuksen viisi pääteemaa

Tutkimuksen viisi pääteemaa noudattavat haastattelurunkoa (ks. LIITE 1). Jokaista pääteemaa on avattu tarkemmin tutkimuksen tuloksissa.

6.1 Itsenäistymisen määritelmä

Teemahaastattelun ensimmäisessä osassa käsiteltiin, mitä itsenäistyminen tarkoittaa, millainen on itsenäinen ihminen, mitkä asiat liittyvät itsenäistymiseen sekä kevatko haastateltavat itse olevansa itsenäisiä.

Haastattelun ensimmäisenä kysymyksenä nuorilta kysyttiin, mitä itsenäistyminen tarkoittaa ja kysymykseen saatiin yhteensä 18 ilmaisua. Ilmaisut jaettiin vastausten perusteella kahteen teemaan (ks. kuvio 2).

Kuvio 2. Itsenäistymisen määritelmä

Vastuunotto (14) tuli haastatteluissa vahvasti esille, sillä jokainen haastateltava koki vastuunoton omasta elämästä olevan olennainen osa itsenäistymistä. Haastateltavat katsoivat vastuunottoon liittyvän raha-asioiden hoitamisen sekä omillaan asumisen. Lisäksi esille nousi myös yleinen vastuunotto omaa elämää koskevista asioista sekä velvollisuuksista, kuten ruoanlaitosta.

”No nuori pääsee laitoksesta pois omilleen asumaan.”

”Itte pitää tehdä ruuat ja kaikki, et mikää ei tuu niinku nenän eteen.”

”Sitä et osaa ottaa vastuuta, ehkä se on niinku se mitä se eniten merkkää.”

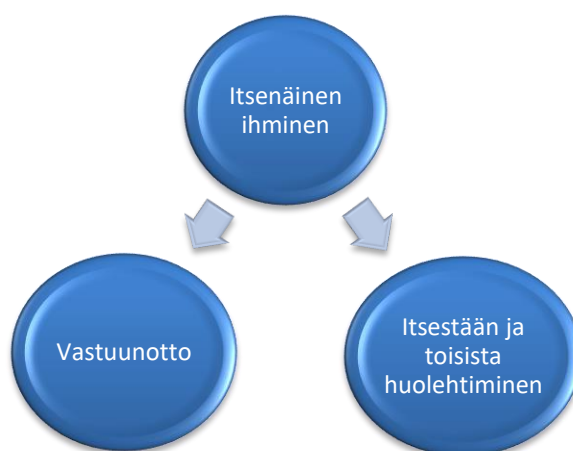
Itsestään huolehtimisesta (4) puhuttaessa haastateltavat toivat esiin omasta hygieniastaan huolehtimisen. Itsestään huolehtimisen koettiin myös tarkoittavan kokonaisvaltaista huolehtimista itsestään sekä sitä, että aidosti haluaa tehdä asioita oman itsensä hyväksi.

”Sitä et pystyy huolehtii itestä ja ei tarvi ketää aikuisia.”

”Se et sä huolehdit omista asioista.”

”Se et osaa pitää huolen itestään ja toisista.”

Toisena kysymyksenä haastateltavilta kysyttiin, millainen on itsenäinen ihminen. Kysymykseen saatiin yhteensä 12 ilmaisua, jotka jaettiin vastausten perusteella kahteen teemaan (ks. kuvio 3).

Kuvio 3. Itsenäisen ihmisen määritelmä

Vastuunotto (7) koettiin olevan merkittävässä roolissa itsenäisestä ihmisestä puhuttaessa. Osa haastateltavista koki rahankäytön ja kotitöistä huolehtimisen liittyvän vastuunottoon. Lisäksi vastuunoton nähtiin tarkoittavan kykyä ottaa vastuuta omista asioistaan, kuten esimerkiksi selvittämään ristiriitatilanteen itsenäisesti.

Itsestään ja toisista huolehtiminen (5) nähtiin myös kuuluvan itsenäisen ihmisen olemukseen. Suurin osa haastateltavista koki, että itsenäinen ihminen kykenee huolehtimaan itsensä lisäksi myös muista ihmisistä. Muutama haastateltavista oli sitä mieltä, että vastuunotto tarkoittaa arjesta selviytymistä ilman aikuista.

Kolmanneksi haastateltavilta kysyttiin, mitkä asiat he kokivat liittyvän itsenäistymiseen. Ilmaisuja kysymykseen tuli yhteensä 5 ja ne jaettiin kahteen teemaan (ks. kuvio 4).

Kuvio 4. Itsenäistymiseen liittyvät asiat

Erilaisilla hankinnoilla (2) tarkoitettiin asunnon sekä huonekalujen hankkimista ja *viralliset asiat (3)* koskivat mm. sähkösopimuksen sekä erilaisten tukihakemusten täyttämistä. Haastateltavat näkivät itsenäistymiseen liittyvät asiat enemmän fyysisinä hoidettavina asioina kuin psyykkisinä toimintoina.

Neljäntenä kysymyksenä oli, kokivatko haastateltavat olevansa itsenäisiä. Haastateltavista osa koki olevansa itsenäisiä ja osa osittain itsenäisiä. Yksi haastateltavista ei osannut vastata kysymykseen.

”Emmä tiää mitä se tarkoittaa, mä oon vasta matkalla siihen.”

”Kyl kaikki asiat sillee hoituu, mut sit ku menee omaan kämppään, nii kyl tarvii apua siinä vuokranmaksussa ja justtiinsa rahankäytössä ja semmo- sessa.”

”No joiltain osin oon itsenäinen ja joiltain osin olis vielä vähä parannettavaa.”

6.2 Itsenäistymiseen vaikuttavat asiat

Toisessa teema-osiossa käsiteltiin sitä, mitkä asiat vaikuttavat itsenäistymiseen ja haastateltavat ovat esimerkiksi kertoneet, kenellä tai millä on ollut suurin vaikutus heidän itsenäistymiseensä ja mitkä elämäntapahtumat ovat erityisesti vaikuttaneet heidän itsenäistymiseensä joko positiivisesti tai negatiivisesti.

Toisen teema-osion ensimmäisenä kysymyksenä haastateltavilta kysyttiin, kenellä tai millä on ollut suurin vaikutus heidän itsenäistymiseensä. Ilmaisuja saatiin yhteensä 7. Oma halun ja itsenäisen elämän harjoittelun koettiin olevan merkittävimmät tekijät oman itsenäistymisen kannalta. Yksi haastateltavista koki, että kotoa pois joutuminen on vaikuttanut eniten hänen itsenäistymiseensä. Lisäksi mainittiin, että sijaishuoltopaikan työntekijät ja muille puhuminen ovat olleet tärkeässä asemassa itsenäistymisen kannalta. Yksi haastateltavista kertoi sairauden vaikuttaneen suuresti hänen itsenäistymiseensä.

”Sijaishuoltopaikan työntekijöillä on ollu vaikutusta.”

”No ehkä oma halu on se mikä eniten on vaikuttanu.”

”Sairaus. Se on helppo sanoa. Sairaus on pilannu mun itsenäistymisen.”

”Itsenäistymisen harjoteleminen ja siitä puhuminen.”

Toiseksi haastateltavilta kysyttiin, mikä elämäntapahtuma(t) on erityisesti vaikuttanut heidän itsenäistymiseensä positiivisesti. Ilmaisuja saatiin yhteensä 6 ja ne jaettiin kahteen teemaan (ks. Kuvio 5).

Kuvio 5. Positiivisten elämäntapahtumien vaikutus

Kotiin liittyvät asiat (5) tulivat vahvasti esiin pohdittaessa positiivisten elämäntapahtumien vaikutusta itsenäistymiseen. Sijaishuoltopaikasta kotilomilla käyminen mainittiin olleen positiivinen elämäntapahtuma itsenäistymisen kannalta. Lisäksi koettiin, että perheessä tapahtuneet asiat ovat vaikuttaneet positiivisesti ja antaneet voimaa jaksaa eteenpäin. Yksi haastateltavista kertoi, että karkureissu sijaishuollostosta oli ollut positiivinen elämäntapahtuma itsenäistymisen kannalta sekä, että kotiutuminen on vaikuttanut positiivisesti itsenäistymiseen. Yksi haastateltavista kertoi, että hänellä *Ei ole positiivisia elämäntapahtumia* (1).

”Et on saanu välillä käydä kotona kattomas perhettä.”

*”No sillain hatka oli positiivista, ku sit ku mä tulin sieltä takas nii mä rupe-
sin niinku pääseen himaan päin ja siitä eteenpäin.”*

*”No se, et kohta pääsee pois laitoksesta nii se on aika paljonki positiivisesti
vaikuttanu ja motivoinu.”*

Haastateltavilta kysyttiin myös, mikä elämäntapahtuma(t) on erityisesti vaikuttanut heidän itsenäistymiseensä negatiivisesti. Ilmaisuja saatiin yhteensä 8 ja ne jaettiin neljään teemaan (ks. kuvio 6).

Kuvio 6. Negatiivisten elämäntapahtumien vaikutus

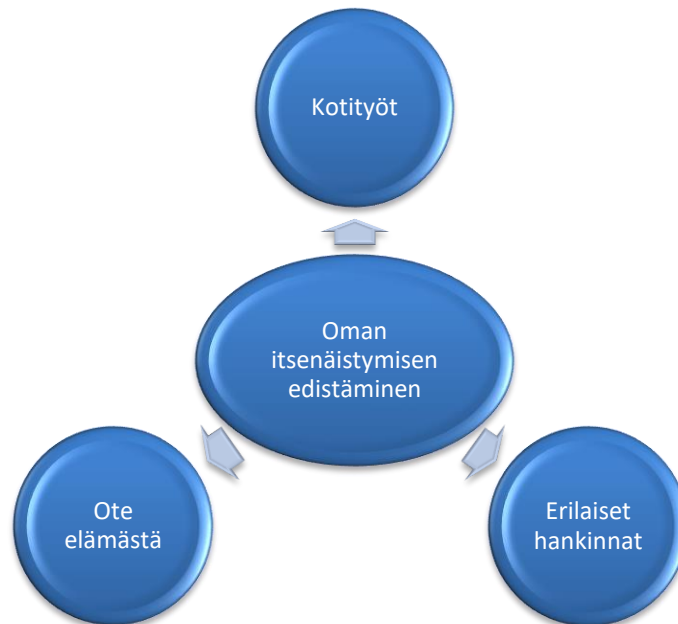
Enemmistö haastateltavasta oli sitä mieltä, että heillä *ei ole negatiivisia elämäntapahtumia* (3), jotka olisivat vaikuttaneet heidän itsenäistymiseensä.

Yksi haastateltavista kertoi *osastojaksojen ja itsetuhoisuuden* (1) vaikuttaneen negatiivisesti hänen itsenäistymiseensä. Yksi haastateltavista kertoi, että *henkilökunnan ja asiakkaiden vaihtuvuus* (1) sijaishuoltopaikoissa on ollut uuvuttavaa ja hän on kokenut asian negatiivisena elämäntapahtumana vaikuttaen myös hänen itsenäistymiseensä. Haastatteluissa mainittiin negatiivisena asiana lisäksi *riitely vanhempien kanssa* (1).

”No välillä ku riidellään äitin kaa”

”Kyllähän se aina vaikuttaa, ku ohjaajat ja nuoret vaihtuu ympärillä nii jouuu aina alottaan alusta niiden ihmisten kaa.”

Neljäntenä kysymyksenä oli, miten haastateltavat ovat itse pyrkineet edistämään itsenäistymistään. Ilmaisuja saatiin yhteensä 13 ja ilmaisut jaettiin kolmeen eri teemaan (ks. kuvio 7).

Kuvio 7. Oman itsenäistymisen edistäminen

Ote elämästä (6) oli mukana monessa haastattelussa. Yksi haastateltavista koki, että hän on itseään tsemppaamalla pyrkinyt edistämään itsenäistymistään. Lisäksi koettiin, että yritys saada omasta elämästään kiinni ja asioiden hoitamisissa onnistuminen edistää itsenäistymistä ja ylipäätään se, että haluaa elää normaalia elämää, oli kannustavana tekijänä itsenäistymisen edistämässä. Lisäksi saatiin mainintoja hygienian hoitamisesta sekä aamuerätyksistä selviämisessä.

”Tsempannu ja halunnu sitä normaali elämää ja saada elämästä kiinni.”

”Oon yrittäny mut välillä lipsuu eikä jaksa.”

Kotityöt (4) ja niiden harjoittamisen mainittiin useita kertoja haastatteluissa. Kotitöihin lueteltiin esimerkiksi ruoan tekeminen, siivoaminen ja pyykinpesu.

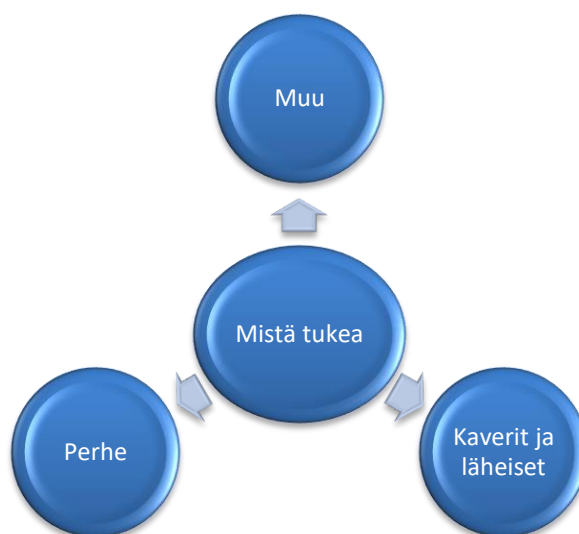
”No miten oon ite pyrkiny nii itsenäistymisasunnolla tehny aina ite ruokaa ja heränny aamusin, ku se on mulla aina ollu vähä sellanen niinku et en oo lähteny kouluun aina aamulla. Ja niinku hoitanu asioita enemmän ite.”

Erilaiset hankinnat (3) koettiin myös olevan osa oman itsenäistymisen edistämistä ja erityisesti valmistautumista omilleen asumiseen. Esimerkiksi asunnon, huonekalujen sekä astioiden hankkiminen nähtiin olennaisina asioina oman itsenäistymisensä edistämisessä.

6.3 Tuki sijaishuoltoyksikön ulkopuolella

Teemahaastattelun neljäs osio koostui siitä, mistä nuori on saanut tukea itsenäistymiseensä sijaishuoltoyksikön lisäksi ja minkälaista saatu tuki on ollut.

Ensimmäisenä haastateltavilta kysyttiin, mistä he ovat saaneet tukea itsenäistymiseensä sijaishuoltoyksikön ulkopuolella. Ilmaisuja saatiin yhteensä 15 ja ne jaettiin kolmeen teemaan (ks. kuvio 10).

Kuvio 8. Tuki sijaishuollon ulkopuolella

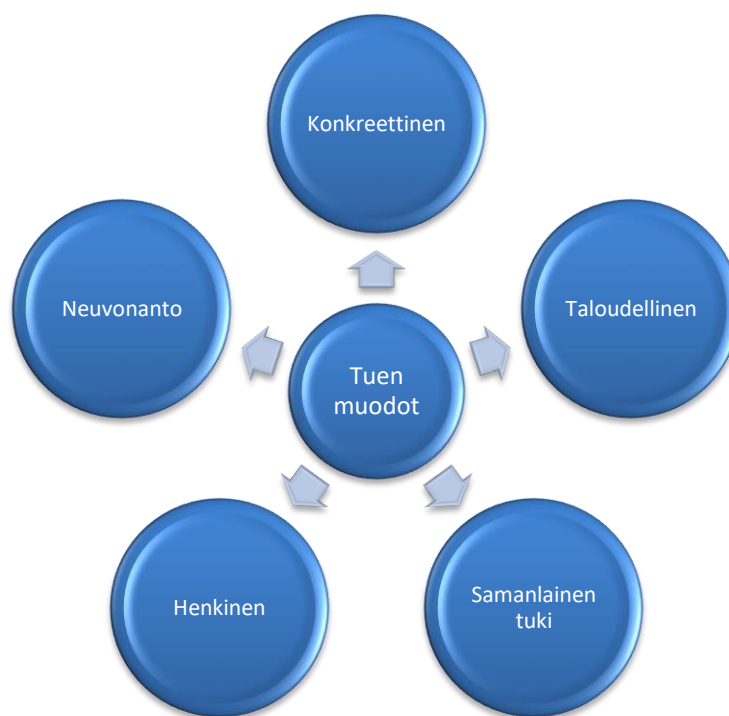
Perhe (7) oli selkeästi tärkein tuen antaja sijaishuoltopaikan lisäksi. Tukea saatiin perheeltä, kuten vanhemmilta, siskoilta sekä lemmikeiltä. *Kaverit ja läheiset (4)* olivat myös tärkeässä roolissa.

”Kavereilta just ku ne asuu samas kaupungis, mut ei oo mitään niinku perheen tapasta tai tälleen.”

Muu (4) teema tarkoittaa tuen saamista jostain muualta kuin perheeltä tai kavereilta ja läheisiltä. Haastateltavat kertoivat saaneensa tukea sosiaalityöntekijältä, perhekodista, tukiasunnolta sekä jälkihuollosta.

”No sieltä itsenäistymisyksiköstä tai sieltä jälkihuollosta, ku ne tulee sit viikottain käymään mun luona.”

Tämän jälkeen nuorilta kysyttiin, minkälaista tukea he ovat saaneet itsenäistymiseen sijaishuoltoyksikön ulkopuolella. Ilmauksia kysymykseen saatiin kymmenen. Ilmaukset jaettiin viiteen teemaan (ks. kuvio 11).

Kuvio 9. Tuen muodot sijaishuollon ulkopuolella

Neuvonantoa (2) koskivat erilaisten neuvojen saamista äidiltä ja sosiaalityöntekijältä.

Konkreettisen (3) tuen haastateltavat mainitsivat ruoanlaittoavun, auttamisen rahaasioiden hoitamisessa sekä avunsaannin kaupassa käymisessä.

Lisäksi mainittiin *taloudellinen (3)* tuki, jolla tarkoitettiin rahallista tukea ja erilaisia hankintoja.

”No ehkä enemmän niinku rahallista tukea saanu vanhemmilta, ku ostanu tavaroita kämppään.”

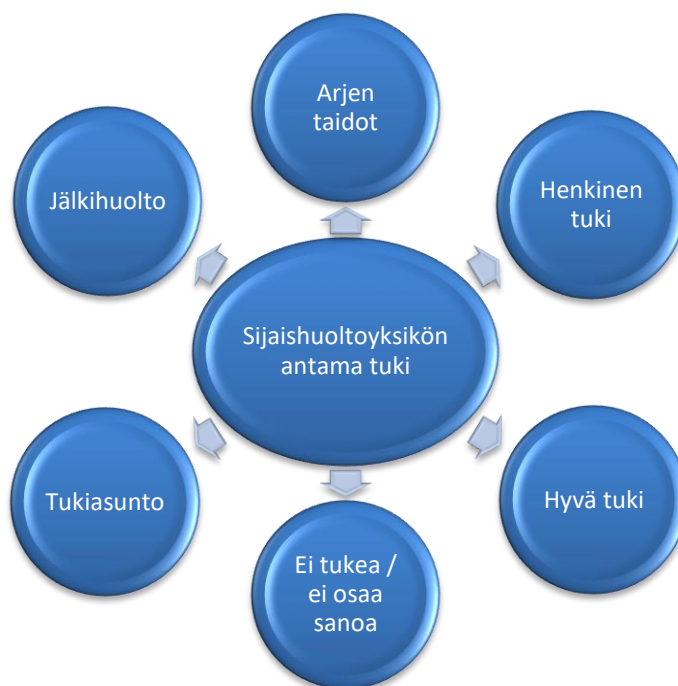
Lisäksi vastauksissa mainittiin *henkisen tuen saaminen (1)* ja *samanlaisen tuen saaminen (1)* kuin sijaishuollossa.

”Kyl mä varmaan olisin saanu samanlaista tukea sijaishuoltoaikasta ku perheeltäki, jos mä oisin pyytäny.”

6.4 Sijaishuoltoyksikön antama tuki

Teemahaastattelun kolmannessa osassa pohditaan, miten sijaishuoltoyksikkö on tukenut nuorten itsenäistymistä ja nuoret tuovat esiin ajatuksiaan siitä, minkälaista tukea sijaishuollon yksikkö on antanut, millä osa-alueilla tukea ei ole saatu tarpeeksi sekä miten sijaishuoltoyksikön toimintaa voisi kehittää nuorten itsenäistymisen edistämiseksi.

Kolmannen teeman ensimmäinen kysymys oli, minkälaista tukea sijaishuoltoyksikkö on antanut nuorille itsenäistymisensä matkalla. Ilmaisuja saatiin yhteensä 15 ja ilmaukset jaettiin kuuteen teemaan (ks. kuvio 8).

Kuvio 10. Sijaishuoltoyksikön antama tuki

Arjen taidot (6) oli mukana monessa haastattelussa koskien sijaishuoltopaikan antamaa tukea. Suurin osa haastateltavista kertoi sijaishuoltoyksikön antaneen konkreettista tukea arjen asioiden hoitamisessa esimerkiksi tukemalla nuorta, jotta nuori kykenisi itse hoitamaan omat viralliset asiansa. Lisäksi mainittiin siivouksessa sekä ruoanlaitossa tukeminen ja esimerkiksi nuoren muistuttaminen arjen asioista, joita nuoren tulisi päivän aikana tehdä.

”Kylhän sijaishuoltopaikassa oli just ne tietyt jutut mitä piti hoitaa, esim. huoneen siivous ja näi nii kyl ne taidot on sillee edelleen hallus.”

Henkinen tuki (2) tuli esiin kahdessa haastattelussa. Henkinen tuki mainittiin sellaisenaan. Lisäksi sitä kuvattiin myös siten, että seistään nuoren rinnalla tukipilarina, jolloin nuori saa itse ottaa kantaa ja tehdä itseään koskevia päätöksiä, kuitenkin jättämättä nuorta yksin asiansa kanssa.

”Sijaishuoltopaikka kannustaa ja on sillee et tää on sulle hyväks.”

Yleisesti *Hyvän tuen* (3) mainitsi enemmistö haastateltavista.

”Kyl mä ihan hyvin oon saanu tukea, mut ei se helppoo oo tästä lähtee omilleen.”

Ei tukea / ei osaa sanoa (2) mainittiin kahdesti. Yksi haastateltavista oli sitä mieltä, että sijaishuoltoyksikkö ei ollut tukenut häntä itsenäistymisessä eikä edistänyt sitä. Yksi haastateltavista ei osannut sanoa, miten sijaishuoltoyksikkö olisi häntä tukenut.

”Emmä koe, et mä oisin saanu sijaishuoltopaikasta sellasta apua ja edistystä, et se on enemmän minä ite, joka on auttanu itteeni eteenpäin.”

”Sijaishuoltopaikasta en voi sanoo paskaakaan enkä oo kokenu et mua olisi autettu.”

”En saanu tarpeeks tukee ja siks mä romahdin.”

Lisäksi mainittiin *tukiasunnon (1)* ja *jälkihuollon (1)* merkitys tuen muotoina.

”No justiinsa toi itsenäistymisasuntohomma on hyvä ku siel pääsee vähä niinku reenaamaan.”

Haastateltavilta kysyttiin seuraavaksi, millä osa-alueilla sijaishuoltoyksikkö ei ole tukenut riittävästi itsenäistymisessä. Ilmaisuja kysymykseen saatiin yhteensä viisi. Valtaosa haastateltavista eivät osanneet sanoa osa-aluetta, jolla sijaishuoltoyksikkö ei olisi tukenut tarpeeksi itsenäistymisessä. Yksi haastateltavasta kertoi, että yksikkö ei tukenut tarpeeksi esimerkiksi ruoanlaiton opettelussa ja olisi kaivannut lisää yhteisiä kokkailuhetkiä. Yksi haastateltavista sanoi, että sijaishuoltoyksikkö ei tukenut tarpeeksi yksiköstä pois pääsemisessä, vaan asiat etenivät hänen kohdallaan tarpeettoman hitaasti.

”Se ruoanlaittopuoli, et vois olla esim. kerran viikos sellanen ruoanlaittohetki, et kaikki kerääntyy ja tekee jonku tietyn aterian yhdessä ja se niinku opetetaan.”

Kolmas kysymys haastateltaville oli, miten itsenäistymisen tukemista sijaishuollossa voisi kehittää. Kysymys keräsi yhteensä 5 ilmaisua. Osa haastateltavista eivät

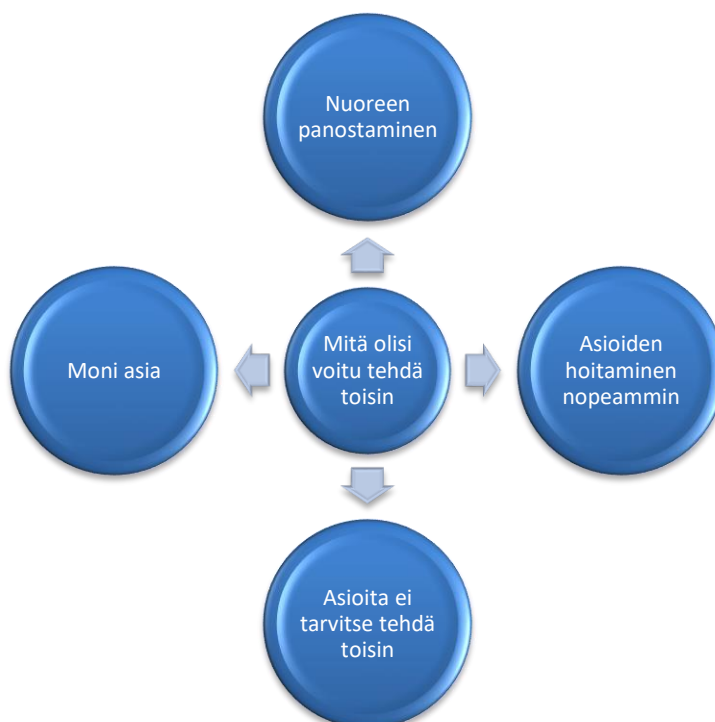
tienneet, miten itsenäistymisen tukemista voisi kehittää. Haastateltavien mielestä nuorille tulisi antaa enemmän tukea siinä vaiheessa, kun nuori siirtyy omaan asuntoon asumaan. Lisäksi oltiin sitä mieltä, että nuorten tukemista tulisi kehittää siten, että asiat eivät jäisi vain puheen tasolle, vaan niille oikeasti tehtäisiin jotain. Yksi haastateltavista koki, että itsenäistymisen tukemista ei tarvitse kehittää sijaishuollon yksikössä.

”Et ei ehkä kiiruhdeta asioita vaan niinku et otetaan asiat käsiin ja tehään niille jotain eikä vaan sanota.”

”Se et panostetaan yhteen asiaan ja sit otetaan joku aika tyyliin puol vuotta ja sit arvioidaan se et miten on menny.”

”No esim. sit ku muuttaa omilleen ja ottaa vaik asumistukee nii siinä varmasti tarvii apua.”

Kolmannen teeman viimeisenä kysymyksenä kysyttiin, mitä sijaishuoltoyksikkö olisi voinut tehdä toisin edistääkseen heidän itsenäistymistään. Kysymykseen saatiin yhteensä 7 ilmaisua. Ilmaisut jaettiin neljään teemaan (ks. kuvio 9).

Kuvio 11. Mitä sijaishuollossa olisi voitu tehdä toisin?

Nuoreen panostaminen (3) tuli haastatteluissa esille siten, että yleisesti pitäisi enemmän panostaa nuoreen, nuoren kanssa tulisi jutella enemmän ja nuorta tulisi muistuttaa enemmän jokapäiväisten asioiden hoitamisesta.

”No just se et jos on huonees ollu pitkään nii ohjaajat vois tulla käymään ja kysyyn et mitä kuuluu.”

Pieni osa haastateltavista koki, että *asioita ei tarvitse tehdä toisin (2)*.

Lisäksi haastatteluissa tuli esille, että sijaishuoltoapaikan tulisi tehdä *moni asia (1)* toisin, jotta se edistäisi nuoren itsenäistymistä. Myös *asioiden hoitaminen nopeammin (1)* olisi tavoiteltavaa, sillä haastateltavan tilanne sijaishuollossa ei edistänyt hänen itsenäistymistään.

”No pistää asioita nopeemmin eteenpäin, ku kuitenkin ennen sitä mun hatkaa ja ennen ku mä pääsin pois nii ei mun asiat menny periaattees mihinkään suuntaan, mä vaan niinku olin sielä niinku hillumassa eikä oikeen ollu mitään ajatusta, et olisin päässy vaik harjotteleen itsenäistymisasunnolle tai jotain.”

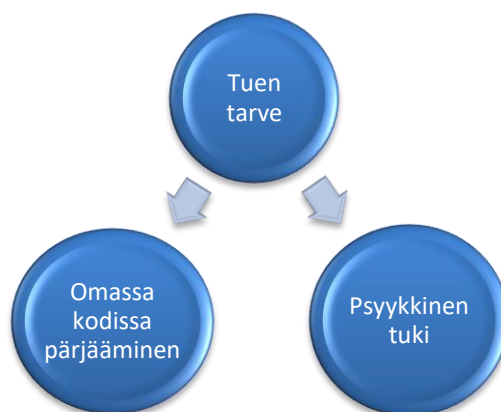
6.5 Tuen riittävyys ja laatu

Viidennessä teema-osiossa käsiteltiin sitä, ovatko nuoret saaneet itsenäistymisen matkallaan riittävästi tukea sekä sitä, minkälaista tukea nuoret tarvitsevat enemmän itsenäistymiseensä. Lisäksi haastateltavilta kysyttiin, keneltä tai mistä he toivovat saavansa enemmän tukea itsenäistymiseensä.

Ensimmäiseksi haastateltavilta kysyttiin, olivatko he saaneet riittävästi tukea itsenäistymiseensä. Enemmistö haastateltavista oli saanut riittävästi tukea itsenäistymiseensä, mutta osan kohdalla tukea itsenäistymiseen ei oltu saatu riittävästi.

”Emmä olis täs tilantees jos mua olis tuettu tarpeeks.”

Tämän jälkeen heiltä kysyttiin, minkälaista tukea he tarvitsevat enemmän itsenäistymiseensä. Ilmauksia saatiin seitsemän ja ilmaukset jaettiin kahteen teemaan (ks. kuvio 12).

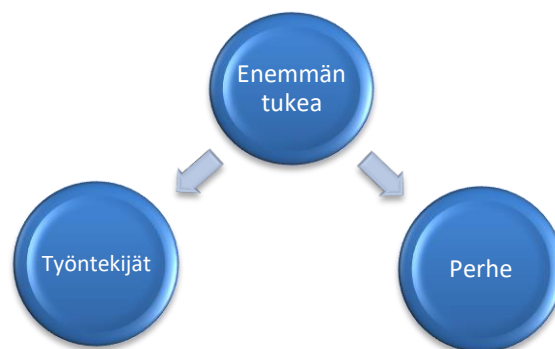
Kuvio 12. Minkälaista tukea nuori tarvitsee enemmän?

Omassa kodissa pärjääminen (5) oli mukana monen haastateltavan puheissa. Haastateltavat mainitsivat tarvitsevansa enemmän tukea raha-asioiden hoitamisessa, ruoka-asioissa sekä vastuunotossa. Lisäksi koettiin, että apua tarvitaan vuokramaksussa sitten, kun tulee aika muuttaa omaan asuntoon.

Haastateltavat kokivat tarvitsevansa enemmän *psyykkistä tukea* (2). Haastateltavat toivoivat saavansa enemmän kannustusta sekä aitoa välittämistä.

”Tarvisin ehkä enemmän sellasta et mua niinku kannustetaan paremmin ja sillee et kyl mä pystyn siihen.”

Haastattelun viidennen teeman viimeisenä kysymyksenä nuorilta kysyttiin, keneltä tai mistä he toivovat saavansa enemmän tukea itsenäistymiseensä. Haastatteluista kertyi yhteensä kahdeksan ilmaisua. Ilmaukset jaettiin kahteen teemaan (ks. kuvio 13).

Kuvio 13. Keneltä tai mistä nuori toivoo saavansa enemmän tukea?

Työntekijöiltä (4), kuten sijaishuoltoyksikön ohjaajilta toivottiin saavan enemmän tukea. Lisäksi tukea toivottiin saavan enemmän oma-ohjaajilta ja sosiaalityöntekijöiltä.

”Omaohjaajat. Toinen omaohjaajista tuntuu et se ei ees välitä musta.”

Myös *perheeltä (3)* toivottiin enemmän tukea itsenäistymiseen. Erityisesti äidiltä toivottiin enemmän tukea. Myöskään sukulaisilta saatu tuki ei ollut riittävää. Yksi haastateltavista ei osannut sanoa, keneltä tai mistä tarvitsisi enemmän tukea itsenäistymiseensä.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää sijaishuollossa kasvaneiden 17–18-vuotiaiden nuorten kokemuksia itsenäistymisestään ennen jälkihuoltoon siirtymistä. Tavoitteena tutkimuksessa oli tuoda lastensuojeluyksiköille uutta tietoa nuorten kokemuksista omasta itsenäistymisestään sekä sen mahdollisista haasteista. Tavoitteena oli myös edesauttaa työntekijöitä työssään ja antaa heille työkaluja käytännön työhön sekä siihen, kuinka tukea riittävästi itsenäistyvää nuorta.

Johtopäätöksinä voidaan todeta, että haastateltaville nuorille itsenäistyminen tarkoitti vastuunottoa ja itsestään huolehtimista. Vastuunotto nähtiin raha-asioiden itsenäisenä hoitamisena sekä omillaan asumisena. Lisäksi vastuunottoon katsottiin liittyvän erilaiset velvollisuudet, kuten ruoan laittamisen sekä omaa elämää koskevien asioiden hoitamisen. Karjalaisen & Kukkosen (2007, 80) mukaan myönteisen nuoruusvaiheen läpikäymistä seuraa aikuisuus, joka tarkoittaa vastuun ottamista omista tunteista, teoista ja ajatuksista.

Haastateltavat kokivat itsenäisen ihmisen olevan vastuuntuntoinen ihminen, joka kykenee huolehtimaan kotitöistä, raha-asioista sekä selvittämään ristiriitatilanteet itsenäisesti. Lisäksi nähtiin tärkeänä, että itsenäinen ihminen kykenee huolehtimaan itsensä lisäksi myös muista ihmisistä. Itsenäistymiseen koettiin liittyvän erilaisten hankintojen tekemiset omaan kotiin sekä virallisten asioiden hoitamisen itsenäisesti. Forss & Vatula-Pimiä (2011, 25) mainitsevat, että hyvinvoinnin kannalta on tärkeää, että elintason, yhteisyyssuhteisiin ja itsensä toteuttamiseen liittyvät asiat sekä elämänhallinta ovat kunnossa.

Suurin osa haastateltavista koki olevansa ainakin osittain itsenäisiä. Sijaishuoltoyksikön työntekijöille puhuminen sekä oma halu itsenäistyä vaikuttivat eniten itsenäistymiseen ja olivat nuorille tärkeitä itsenäistymisen kannalta. Lisäksi enemmistö kertoi omaan kotiin liittyvien elämäntapahtumien vaikuttaneen positiivisesti heidän itsenäistymiseensä. Kotona käyminen ja perheen tapaaminen olivat olleet nuorille voimauttavia tekijöitä heidän itsenäistymisensä matkalla. Vanhempi-lapsi-

suhdetta kuvaavan kiintymyksen lisäksi lapsuuden ja nuoruuden kiintymys- ja ystävyyssuhteet ovat yhteydessä lapsen itsensä oppimisiin sosiaalisiin taitoihin (Aho-
kas 2013, 155).

Negatiivisina elämäntapahtumina itsenäistymiseen vaikuttamassa mainittiin osasto-
jaksot, itsetuhoisuus sekä henkilökunnan ja asiakkaiden vaihtuvuus sijaishuolto-
yksikössä. Suonisen, Lahikaisen & Pirttilä-Backmanin (2013, 300) mukaan arjen
vuorovaikutuksen vakiintuneilla ominaisuuksilla on suuri merkitys identiteetin jat-
kuvuuteen ja siksi liiallinen vaihtuvuus saattaa johtaa identiteettiuhkaan- tai krii-
siin. Myös vanhempien kanssa riitely nähtiin negatiivisena elämäntapahtumana it-
senäistymisen kannalta. Suurimmalla osalla haastateltavista ei kuitenkaan ollut sel-
laisia elämäntapahtumia, jotka olisivat vaikuttaneet heidän itsenäistymiseensä ne-
gatiivisesti.

Omaa itsenäistymistään haastateltavat pyrkivät edistämään yrittämällä pitää otteen
omasta elämästään. Pitääkseen otteen elämästään, nuoret kokivat tärkeänä itsensä
tsemppaamisen sekä sen, että haluaa elää normaalia elämää. Myös kotitöiden teke-
misellä sekä erilaisilla hankinnoilla pyrittiin edistämään itsenäistymistä ja samalla
valmistautumaan omilleen asumiseen. Sijaishuoltoyksikkö on antanut haastatelta-
ville sekä henkistä tukea että tukea arjen taitojen tukemiseen ja suurin osa haasta-
teltavista oli sitä mieltä, että sijaishuoltoyksikön heille antama tuki on ollut hyvää.

Suurin osa haastateltavista ei osannut sanoa osa-aluetta, jonka kohdalla sijaishuol-
toyksikkö ei olisi heitä tukenut riittävästi. Sijaishuoltoyksikköön toivottiin yhteisiä
ruoanlaittohetkiä esimerkiksi kerran viikossa, jolloin ruoanlaittoa olisi konkreetti-
sesti harjoiteltu. Lisäksi yksi haastateltavista koki, että sijaishuoltoyksiköllä ei ollut
enää tarjota hänelle tukea itsenäistymiseen, eivätkä nuoren asiat edenneet suuntaan
tai toiseen.

Puhuttaessa sijaishuoltoyksikön toiminnan kehittämistä koskien itsenäistymisen
tukemista, kaksi viidestä haastateltavasta ei osannut sanoa, kuinka toimintaa voisi
kehittää. Yksi haastateltavista toivoi, että sijaishuoltoyksikkö antaisi enemmän tu-
kea, kun omilleen muuton aika koittaa. Lisäksi koettiin, että asiat sijaishuoltoyksi-
kössä jäivät välillä puheen tasolle, johon toivottiin muutosta. Hennessey (2011, 65)

kuvaa, että asiakastyötä tekevän on syytä tarkastella käytännön taitoja, kuten empatiakykyä sekä kykyä kuunnella toista ihmistä ja eläytyä toisen kertomaan, jotta voidaan saavuttaa toimiva kommunikaatio. Yksi haastateltavista oli sitä mieltä, että itsenäistymisen tukemista sijaishuoltoyksikössä ei tarvitse kehittää.

Enemmistö haastateltavista oli sitä mieltä, että sijaishuoltoyksikön tulisi enemmän panostaa nuoreen esimerkiksi juttelemalla nuorten kanssa ja olemalla heille läsnä. Myös Suoninen (2013, 29) toteaa, että päivittäinen vuorovaikutus on tärkeää, sillä se toimii perustana inhimilliselle ja sosiaaliselle elämälle. Hietala, Kaltiainen, Metsärinne & Vanhala (2010, 122-123) toteavat, että nuoren kanssa on tärkeää jutella ja myös kuunnella nuorta, jotta nuori kokee, että hänestä välitetään.

Sijaishuoltoyksikön ulkopuolella nuoret saivat eniten tukea perheeltään. Tukea saatiin myös kavereilta ja läheisiltä sekä sosiaalityöntekijältä, perhekodista, tukiasunnolta ja jälkihuollosta. Vuokila-Oikkosen & Läksyn (2010, 243) mukaan asiakastyössä eri alojen asiantuntijoiden tulee tarkastella asiakkaan eri elämäntilanteita, jotta monipuolinen asiantuntijuus varmistuu. Suurin osa haastateltavista kertoi sijaishuoltoyksikön ulkopuolisen tuen olleen lähinnä konkreettista tukea, kuten kauppassakäynti- ja ruoanlaittoapua sekä raha-asioiden hoitamista. Myös muun muassa neuvojen saaminen tuen muotona mainittiin. Neuvoja saatiin äidiltä ja sosiaalityöntekijältä. Lisäksi haastateltavat mainitsivat henkisen tuen saamisen sekä samanlaisen tuen saamisen kuin sijaishuollossa.

Suurin osa nuorista koki saaneensa riittävästi tukea itsenäistymiseensä. Nuoret kertoivat tarvitsevansa enemmän tukea omassa kodissa pärjäämiseen, jonka ohella myös psyykkisen tuen tarve mainittiin. Kaksi viidestä kertoi tarvitsevansa enemmän tukea raha-asioiden hoitamisessa. Lisäksi mainittiin tuen tarve ruoka-asioissa, vuokranmaksussa sekä vastuunottamisessa. Nuoret toivoivat saavansa enemmän tukea sekä työntekijöiltä että perheeltä. Työntekijöillä tarkoitettiin sekä sijaishuoltoyksikön työntekijöitä, että muita nuorten kanssa työskenteleviä ihmisiä, kuten sosiaalityöntekijöitä. Nuoret toivoivat saavansa enemmän kannustusta sekä aitoa välittämistä. Kuten Laakkonen (2007, 146) tiivistää, kasvava ihminen tarvitsee paljon hoivaa ja huolenpitoa, jolla voidaan tukea henkistä hyvinvointia.

8 POHDINTA

Valitsimme tutkimuksen aiheeksi sijaishuollossa kasvaneiden nuorten kokemuksia itsenäistymisestään, sillä olimme molemmat kiinnostuneita kyseisestä aiheesta. Toiselle tutkijoista kohderyhmä oli ennestään tuttu, sillä hän työskentelee sijaishuollon yksikössä, johon tutkimus tehtiin.

Aloitimme tutkimusprosessin tutkimussuunnitelman tekemisellä tammikuussa 2017 ja saimme tutkimusluvan 18.5.2017. Odotellessamme tutkimuslupaa, aloitimme teoriaosuuden kirjoittamisen. Teoriaosuudessa tavoitteenamme oli luoda teoriakokonaisuus, joka johdattaisi lukijan tutkimuksen pariin.

Ajatuksenamme oli, että olisimme tehneet haastattelut mahdollisimman pian tutkimusluvan saatuaamme, mutta haastatteluiden järjestäminen venyi ja yhtenä syynä venymiseen oli lupien odottelu nuorten vanhemmilta sekä sosiaalityöntekijöiltä. Loppujen lopuksi kaikki haastattelut saatiin kuitenkin tehtyä elokuun 2017 loppuun mennessä. Haastattelut olivat tutkimusprosessin mielenkiintoisin vaihe. Haastattelut sujuivat hyvin, vaikka tutkimuksen aihe oli henkilökohtainen. Kun haastattelut oli tehty, myös teoriaosuus alkoi olla valmis.

Haastatteluiden jälkeen aloitimme haastatteluiden litteroinnin. Haastattelut piti kuunnella useita kertoja, jotta saimme kaiken tiedon talteen. Koimme analysoinnin olleen tutkimuksen haastavin vaihe, mutta sekin alkoi sujua paremmin, kun sisäistimme, mitä meidän tuli tehdä.

Opinnäytetyön tekeminen ei ole tuntunut ylitsepääsemättömän raskaalta, sillä olemme edenneet työn kanssa pikkuhiljaa. Opinnäytetyön tekemistä helpotti, kun työtä sai jakaa ja myös tuntemuksiaan käsitellä toisen tutkijan kanssa. Parityöskentely opinnäytetyön parissa on ollut sujuvaa ja antoisaa. Yhdessä työskennellessä on voinut hyödyntää molempien tietoja ja taitoja. Jaoin teoriaosuuden puoliksi ja annoimme toistemme työosuuksiin parannusehdotuksia. Litteroinnin ja analysointiosuuden teimme yhdessä. Koimme sen järkevimmäksi, sillä kahden ihmisen näkökulma lisäsi analyysin luotettavuutta.

Tutkimustulokset olivat mielestämme onnistuneita ja ne vastasivat tutkimusongelmiimme. Tutkimus sisälsi paljon toistoa tiettyjen kysymysten kohdalla, mikä lisäsi tutkimuksen luotettavuutta. Osassa kysymyksistä nuoret kuitenkin nostivat esiin to-della erilaisia asioita ja tutkimusjoukon ollessa suhteellisen pieni, voidaan todeta, että tutkimustulokset eivät ole yleistettävissä. Tutkimus on kuitenkin helposti tois-tettavissa.

Hallitsimme mielestämme tutkimusprosessin kokonaisuudessaan hyvin. Aiheen ol-lessa mielenkiintoinen työtä on ollut mielekästä tehdä. Olemme oppineet paljon tut-kimuksen tekemisestä ja uskomme tämän kokemuksen olleen hyödyllinen tulevai-suuden työelämää ajatellen.

Jatkotutkimusaiheena voitaisiin tutkia sijaishuoltoyksiköiden itsenäistymistä tuke-via käytäntöjä, kuten itsenäistymisasuntojen merkitystä itsenäistymiselle. Myös jäl-kihuollon merkitystä itsenäistymiselle voitaisiin tutkia. Nuorten ohella tutkimuksen voisi suunnata myös lastensuojelussa työskenteleviin työntekijöihin ja heidän nä-kemyksiinsä nuorten itsenäistymisestä sijaishuollossa. Olisimme tyytyväisiä, jos tutkimuksemme tulokset olisivat hyödynnettävissä lastensuojelutyön toiminnan suunnittelussa.

LÄHTEET

Aaltonen, M., Ojanen, T., Vihunen, R. & Vilén, R. 1999. Nuoren aika. WSOY. Porvoo.

Ahokas, M. 2013. Ihmisten väliset suhteet. Teoksessa Arjen sosiaalipsykologia, 155. Helsinki. Sanoma Pro Oy.

Eskola, J. & Vastamäki, J. 2001. Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa Ikkunoita tutkimusmetodeihin-Metodin valinta ja aineistonkeruu: Virikkeitä aloittelevalle tutkijalle, 24-42. Toim. Aaltola, J & Valli, R. Jyväskylä. PS-kustannus.

Forss, P. & Vatula-Pimiä, M. 2011. Sosiaalinen turva. Teoksessa Sosiaalinen turva ja hyvinvointi, 25. Helsinki. Edita Prima Oy.

Fredriksson, A. & Kakuli, A. 2011. Att rekrytera och stötta familjehem. Teoksessa Ett annat hemma – om samhällets ansvar för placerade barn, 46. Toim. Fredriksson, A. & Kakuli, A. Tukholma. Elanders i Sverige AB, Mölnlycke.

Hennessey, R. 2011. Knowing the other person in relationship based social work. Teoksessa Relationship skills in social work, 65. Chippenham, Wiltshire. CPI Antony Rowe.

Hietala, T., Kaltiainen, T., Metsärinne, U. & Vanhala, E. 2010. Nuori kriisissä – aikuinen tukena. Teoksessa Nuori ja mieli – koulu mielenterveyden tukena, 122-123. Latvia. Livonia Print.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu- Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki. Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Tammi. Helsinki.

Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. 2012. Viitattu 25.9.2017. http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Karjalainen, S. & Kukkonen, P. 2007. Ihmisen elämänkaaret. Teoksessa Psykologista käyttötietoa, 80. Helsinki. Edita Prima Oy.

Keltikangas-Järvinen, L. 2010. Tunne itsesi, suomalainen. WSOY. Juva.

Kemppinen, P. 2000. Lasten ja nuorten tunne-elämän häiriöt. Kannustusvalmennus P. & K. Oy. Vantaa.

Korhonen, A. 2005. Tukihenkilö lapsen ja nuoren tukena. Teoksessa Lastensuojelun tukihenkilön käsikirja, 39-49. Toim. Korhonen, A. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy.

KOTA ry. 2017. Arjen hallinnan malli. Viitattu 31.5.2017. <http://www.kota.fi/index.php?cat=15&lang=fi&mstr=4&project=>

Känkkänen, P. 2013. Siirtymät sijaishuollossa – hetkiä ja ikuisuuksia. Teoksessa Lastensuojelun ytimissä, 270-271. Toim. Bardy, M. Tampere. Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy.

L 13.4.2007/417. Lastensuojelulaki. Säädös säädöstietopankki Finlexin sivuilla. Viitattu 13.2.2017. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L1P6>

L 22.4.2016/300. Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista. Asiakastietojen kirjaimista koskevat velvoitteet Finlexin sivulla. Viitattu 20.6.2017. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150254>

L 13.4.2007/417. Lastensuojelulaki. Ajantasainen lainsäädäntö. Viitattu 21.11.2017. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/kumotut/1983/19830683>

Laakkonen, M. 2007. Auttajan apuvälineet – nuori tarvitsee hoivaa. Teoksessa Helposti särkyvää – nuoren kasvun turvaaminen, 146. Toim. Määttä, K. Helsinki. Gummerus Kirjapaino Oy.

Laaksonen, S. 2004. Huostaanoton, sijaishuollon ja jälkihuollon laatu. Teoksessa Lastensuojelu tänään, 259-260. Puonti, A. & Saarnio, T. Toim. Hujala, A. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy.

Laaksonen, S. 2004. Miksi jälkihuoltoa? Teoksessa Jälkihuolto-opas, 10-14. Toim. Laaksonen, S.

Lastensuojelun keskusliitto. 2015. Lastensuojelun tilastot 2015 - mitä luvut kertovat? Viitattu 1.3.2017. <https://www.lskl.fi/blogi/lastensuojelutilastot-2015-mitanumerot-kertovat/>

Lastensuojelun keskusliitto. 2017. Lapsiperheiden palvelut. Viitattu 19.6.2017. <https://www.lastensuojelu.info/lapsiperheiden-palvelut/milloin-lapsi-sijoitetaan-oman-kodin-ulkopuolelle/>

Lastensuojelun ytimissä. 2009. Toim. Bardy, M. Viitattu 1.4.2017. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104421/URN_ISBN_978-952-245-853-7.pdf?sequence=1

MLL. 2017. 15–18-vuotias. Viitattu 24.2.2017. http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/kasvu_ja_kehitys/15_18-vuotias

MLL. 2017. Persoonallisuuden ja tunne-elämän kehitys. Viitattu 13.2.2017. http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/kasvu_ja_kehitys/12_15-vuotias/persoonallisuus_ja_tunne-elama/

Nuortenlinkki. 2017. Itsenäistyminen. Viitattu 7.5.2017. <https://nuortenlinkki.fi/tietopiste/tietoartikkelit/mielenterveys/itsenaistyminen>

Nurmi, J-E., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L. & Ruoppila, I. 2015. Ihmisen psykologinen kehitys. Helsinki. PS-kustannus.

Nurmiranta, H., Leppämäki, P. & Horppu, A. 2009. Kehityopsykologia lapsuudesta vanhuuteen. Helsinki. Kirjapaja.

Pahkala, K. 2010. Lapsen osallisuuden vahvistaminen Kalajoen perhe- ja sosiaalityössä. Teoksessa Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä, 26-36. Toim. Tanskanen, I. & Timonen-Kallio, E. Turku. Juvenes Print Oy.

Pukkio, S. & Hoikkala, S. 2016. Jälkihuolto kasvun ja itsenäistymisen tukena. Teoksessa Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön, 8-19. Toim. Pukkio, S. & Hipp, T. Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki.

Pukkio, S. 2016. Prosessit jälkihuoltotyön tukena. Teoksessa Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön, 77. Toim. Pukkio, S. & Hipp, T. Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki.

Pösö, T. 2004. Kasvatustyö sijaishuollossa. Teoksessa Lastensuojelu tänään, 202. Puonti, A. & Saarnio, T. Toim. Hujala, A. Helsinki. Tammi.

Ranta, M. 2012. Itsenäistyminen. Nuorten linkki. Viitattu 10.3.2017. <https://nuortenlinkki.fi/tietopiste/tietoartikkelit/mielenterveys/itsenaistyminen>

Reinikainen, S. 2009. Nuorisokodista maailmalle-Kokemuksia nuorisokodissa elämisestä ja aikuisiässä selviytymisestä. Väitöskirja. Kasvatustieteen laitos. Helsingin yliopisto. Viitattu 30.9.2017. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/19844/nuorisok.pdf?sequence>

Reinikainen, S. 2009. Nuorisokodista maailmalle- Kokemuksia nuorisokodissa elämisestä ja aikuisiässä selviytymisestä. Väitöskirja. Kasvatustieteen laitos. Helsingin yliopisto.

Räty, T. 2004. Oikeusturvatekijät lastensuojelussa. Teoksessa Lastensuojelu tänään, 96. Puonti, A. & Saarnio, T. Toim. Hujala, A. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy.

Saaranen-Kauppinen, A & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV -menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 4.9.2017. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L3_3_2.html

Saastamoinen, K. 2010. Lapsen asema sijaishuollossa- Käsikirja arjen toimintaan, 4-86. Helsinki. Edita Prima Oy.

SOS-lapsikylä Ry. 2012. Itsenäistyminen elämänvaiheena- Osallistava vertaistutkimus sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten hyvinvoinnista. Viitattu 30.9.2017. https://www.sos-lapsikylya.fi/fileadmin/user_upload/tiedostot/kuvat/pdf-tiedostot/vertaistutkimus-SOS-Lapsikylya.pdf

Stenroos, M. 2016. Jälkihuollon ohjaus ja valvonta. Teoksessa Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön, 63. Toim. Pukkio, S. & Hipp, T. Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki.

Suomen mielenterveysseura. 2015. Toimiva lapsi & perhe. Viitattu 4.5.2017. http://www.mielenterveysseura.fi/sites/default/files/materials_files/lapset_puheeksi_-keskustelun_taista_varhaiskasvatuksessa_ja_koulussa.pdf

Suoninen, E., Lahikainen, A. & Pirttilä-Backman, A. 2013. Hyvinvointi ja pahoinvointi. Teoksessa Arjen sosiaalipsykologia, 29-300. Helsinki. Sanoma Pro Oy.

Taipale, M. 2006. Lastensuojelun antama tuki. Teoksessa Nuoren psyykkisten ongelmien kohtaaminen, 165,171. Toim. Laukkanen, Marttunen, Miettinen & Pietikäinen. Duodecim. Hämeenlinna.

Terveyskirjasto. 2017. Elämän erilaiset kriisit. Viitattu 7.5.2017. http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=onn00124

THL. 2015. Lastensuojelun käsikirja. Dokumentointi ja sijaishuolto. Viitattu 19.6.2017. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/dokumentointi-lastensuojelussa/dokumentointi-ja-sijaishuolto>

THL. 2015. Lastensuojelun avohuollon tukitoimet. Viitattu 10.3.2017.

THL. 2016. Lastensuojelun käsikirja. Kiireellinen sijoitus. Viitattu 19.6.2017. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/kiireellinen-sijoitus>

THL. 2016. Lastensuojelun käsikirja. Mitä on lastensuojelu. Viitattu 19.6.2017. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu>

THL. 2017. a. Lastensuojelun käsikirja. Päätöksen teko ja kirjaaminen. Viitattu 20.6.2017. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/sijais-huolto/rajoitustoimenpiteet-sijaishuollossa/paatoksenteke-ja-kirjaaminen>

THL. 2017. b. Lastensuojelun käsikirja. Verkostokartta. Viitattu 31.5.2017. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyomenetelmat-ja-valineet/ty-ovalineet/verkostokartta>

THL. 2017. c. Itsenäistyvän nuoren roolikartta. Viitattu 31.5.2017. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyomenetelmat-ja-valineet/ty-ovalineet/itsenaistyvan-nuoren-roolikartta>

Turunen, K. 2005. Ikävaiheiden kriisit. WS Bookwell Oy. Juva.

Törrönen, M. & Vornanen, R. 2004. Lastensuojelun ehkäisevä työ. Teoksessa Lastensuojelu tänään, 154. Puonti, A. & Saarnio, T. Toim. Hujala, A. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy.

Wahlström, G. 2011. Den svåra relationen mellan familjehemmet och de biologiska föräldrarna. Teoksessa *Ett annat hemma – om samhällets ansvar för placerade barn*, 123. Toim. Fredriksson, A. & Kakuli, A. Tukholma. Elanders i Sverige AB, Mölnlycke.

Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit. 2005. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 18. Lastensuojelun keskusliitto. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy.

Vernerinet.net. Identiteetti, minäkuva ja itsetunto. 2014. Viitattu 4.5.2017. <http://vernerinet.net/yleis/identiteetti-minakuva-ja-itsetunto>

Vilkko-Riihelä, A. 2001. Psykye. Psykologian käsikirja. WS Bookwell Oy. Juva

Vuokila-Oikkonen, P. & Läksy, M. 2010. Mielenterveystyön osaaminen ja syrjäytymisen ehkäisy perusterveydenhuollossa. Teoksessa *Syrjäytymistä vastaan sosi-aali- ja terveysalalla*, 243. Laine, T. & Hyväri, S. Toim. Vuokila-Oikkonen, P. Latvia. Livonia Print.

Young Adult Issues. 2017. GoodTherapy.org. Viitattu 13.9.2017. <https://www.goodtherapy.org/learn-about-therapy/issues/young-adult>

LIITE 1

TEEMAHAASTATTELURUNKO

MITÄ ITSENÄISTYMINEN TARKOITTAÄ

Mitä itsenäistyminen tarkoittaa?

Millainen on itsenäinen ihminen?

Mitkä asiat koet liittyvän itsenäistymiseen?

Koetko olevasi itsenäinen?

MITKÄ ASIAT VAIKUTTAVAT ITSENÄISTYMISEEN

Kenellä tai millä on ollut suurin vaikutus itsenäistymiseesi?

Mikä elämäntapahtuma (t) on erityisesti vaikuttanut itsenäistymiseesi positiivisesti?

Mikä elämäntapahtuma (t) on erityisesti vaikuttanut itsenäistymiseesi negatiivisesti?

Miten olet itse pyrkinyt edistämään itsenäistymistäsi?

MITEN SIIÄSHUOLTOYKSIIKÖ ON TUKENUT ITSENÄISTYMIÄ

Minkälaista tukea sijaishuoltoyksikkö on antanut matkalla itsenäistymiseesi?

Millä osa-alueilla sijaishuoltoyksikkö ei ole tukenut tarpeeksi itsenäistymisessäsi?

Miten itsenäistymisen tukemista voisi sijaishuollon yksikössä kehittää?

Mitä sijaishuoltoyksikkö olisi voinut tehdä toisin edistääkseen itsenäistymistäsi?

MISTÄ MUUALTA JA MINKÄLAISTA TUKEA ON SAATU ITSENÄISTYMISEEN SIIÄSHUOLTOYKSIIKÖN LISÄKSI

Mistä olet saanut tukea itsenäistymiseesi sijaishuoltoyksikön lisäksi?

Minkälaista tukea olet saanut itsenäistymiseesi sijaishuoltoyksikön ulkopuolella?

MINKÄLAISTA TUKEA ITSENÄISTYMISEEN SIIÄSHUOLTONUORET OLIIIVAT TOIVONEET SAANEENSA ENEMMÄN SIIÄSHUOLLON AIKANA

Oletko saanut riittävästi tukea itsenäistymiseesi?

Minkälaista tukea tarvitset enemmän itsenäistymiseesi?

Keneltä tai mistä toivot saavan enemmän tukea itsenäistymiseesi?

LIITE 2

ANALYYSIESIMERKKI

Pelkistetyt ilmaukset:

Teemat:

